

מעשה הארץ

חלק שני

מתבואות הארץ.

והוא דברי הימים למלכי וליושבי
הארץ. מזמן חורבן הבית תובב"א
היא שנת 3828 לבריאה עד שנת

5605.

זכולל אלף ושבע מאות ושבע
ושבעים שנה.

שאל נא לימים הראשונים
אשר היו לפניך.

הקדמה.

כמו שנשכח ואבד זכרון שמות הרים הרבה בארץ הנשמה הזאת, כן נשכח ואבד שמות מלכיה ושריה. ולא נמצאים בארץ ספרי דברי הימים למלכיה ולשריה ולכהניה כדרך כל הארצות והמדינות, גם המעטים אשר חברו ספרי דה"י בל"ע במדינה הזאת אכולפעדא ושעריף איבן אידרום וכו' כמעט אינם נמצאים בארץ. ולא כתבתי כ"א מה שלקטתי מספרים רבים הן מספרי חכו"ל וכן מספרי חכמי העמים זעיר שם זעיר שם, ולא אזכיר ע"פ הרוב כ"א המלכים אשר מעשיהם ומשפטיהם ודיניהם נוגעים לאחינו בני ישראל יושבי הארץ. ואל יפלא בעיני הקורא כי לא זכרתי בכל מקום שם הספר אשר בו מצאתי הדבר הזה כי ידוע ידע כי רבים הם הן ספרים ממחברי חכמי בני עמינו והן מחברי חכמי האומות, וגם העתקתי איזהו ליקוטים מכתי"י יש"ס נסדברים הרבה אשר הם בזכרוני מילדותי בעת שעסקתי בדברים כאלה. נסדברים (מדורות האחרונים) ששמעתי מזקני הארץ. והנה מתחילה אכתוב סדר המלכים שמלכו בארץ ואח"כ אזכיר סדר דורות חכו"ל ואיך היה מעמד הישוב בדור ההוא ושאר קורות העתים.

ואחלק דברי הימים אלה לד' זמנים (פער יאדען).
 זמן א' מחרבן הבית תר"ב שהיה בשנת 3828 לבריאה עד שנת 4374 היא השנה שעלו הישמעאלים על הארץ. וכולל משך זמן 546 שנים.

ב' משנת 4374 עד שנת 4859 היא השנה שעלו הנצירים (מלכי ארץ המערב) ולכדוה מיד הישמעאלים וכולל משך זמן 485 שנים.

ג' משנת 4859 עד שנת 5280 שמלך מלך הגדול סולטאן סלימאן וכולל משך זמן 421 שנים.

ד' משנת 4280 עד שנת 5605 שאנחנו בני בחיים ושלום וכולל משך זמן 325 שנים.

סדר ממשלת הארץ בדרך כללי .

- 3828 שנת התרכ"ב היתה הארץ תחת ממשלת הרומים ומושב המלך בעיר רוסי .
- 4092 מלך קאנשטאנטין וְתֵּי הארץ תחת ממשלת היונים (הרומיים המזרחיים) ומושב המלך בסטאמבול .
- 4374 עלה מלך כוזויא וְתֵּי הארץ תחת ממשלת הפרסים (זמן לא כביר) וְתֵּי שנית תחת ממשלת היונים הנזכרים .
- 4397 עלה עומר בן קטף ירושלימה וְתֵּי הארץ תחת ממשלת הישמעאלים או קאליפי ומושב המלך בקִיבֵה או בדמשק או בכנדה .
- 4502 עלו הטאטארי הם המורקים וְתֵּי הארץ תחת ממשלת הטאטארי (זמן לא כביר) וְתֵּי שנית תחת ממשלת הישמעאלים .
- 4628 מלכו בארץ קאליפי של ארץ מצרים ומושב המושל בעיר אלקהאירא .
- 4800 עלו עוד הטאטארי הנ"ל וְתֵּי הארץ תחת ממשלת הטאטארי .
- 4859 עלו מלכי אייראסא וְתֵּי הארץ תחת ממשלת הנוצרים ומושב המלך בירושלים או בעכו .
- 4947 מלכו בארץ ממשפחת צאלאדין וְתֵּי הארץ תחת ממשלת מצרים .
- 5008 עלה מלך קאסיונים וְתֵּי הארץ תחת ממשלת טאטארי .
- 5051 עלה אסא סולטאן (מצרים) וְתֵּי הארץ תחת ממשלת מאמולוקי .
- 5162 עלה טימערלאן מארץ המזרח וְתֵּי הארץ תחת ממשלת טאנגאלי (זמן לא כביר) וְתֵּי שנית תחת ממשלת מצרים .
- 5278 עלה סאלי אודאשון מלך קושטא וְתֵּי הארץ תחת ממשלת אטאטאני .
- 5591 עלה חיל מחמד עלי פאשא וְתֵּי הארץ תחת ממשלת מצרים (ומושב המושל באלכסנדריא של מצרים) .
- 5600 עלו חיל מלך קושטא וְתֵּי הארץ תחת ממשלת אטאטאני עד היום הזה .

תיח תבואות מעשה הארץ, זמן א' הארץ

זמן הראשון.

משנת החרבן עד שעלו הישמעאלים וכבשו הארץ.

הנה מעשה חרבן הבית תוב"א כבר ידוע ומפורסם בדברי חז"ל בש"ס ובמדרשים ויוסיפון, ולא אזכיר כ"א סדר המלכים אשר מלכו בארץ אחר החרבן.

3828 היה שנת החרבן ע"י שיטום תחת ממשלת אספסיאנוס

אביו ברומי.

3844 מלך דאמיציאניאוס אחי שיטום ויהי אכזר רשע ואיש

משחית והרע הרבה ליהודים. ויצו להרוג כל משפחות בית דוד וולפי דעתי הוא שבקש להרג את רבן גמליאל כנזכר במסכת תענית דף כ"ט ע"א בשחרש טורנסרופוס הרשע את ההיכל נגזר גזירה על רבן גמליאל להריגה. עיין לקמן סדר הדורות. וימלוך ש"ו שנים וימיתוהו עכריו.

3858 מלך נערפא הוא היה מלך חסד ואוהב החכמים

ואוהב היהודים ופרק עול פקירי רומי מעל צואריהם. וימלוך בערך ב' שנים.

3860 מלך טראיאנוס והוא מלך חסד. הוא טראיאנוס

שצוה ליהודים שיבנו בית המקדש (בזמן ר' יהושע בן חנינה) כנזכר בכראשית רבה פרשת ס"ד. ולפי דעתי בזמן הזה היה מעשה הרוגי לוד לוליאנוס ופסוס הנזכר במסכת תענית י"ח ע"ב ע"י הרשע טוריינוס (הגרסא בתורת הכהנים פ' אמור טוריינוס ובמסכת שמחות פ"ח הגרסא טרגיאנוס). ואינו המלך טראיאנוס כי הוא מלך חסד ולא הרע ליהודים, וטוריינס הנ"ל היה א' מגדולי המלכות, כי בכ"ר פ' הנ"ל במעשה הנזכר עם ר"י בן חנינה נאמר וז"ל הושיבו פסוס ולוליאנוס טרפיון מעכו עד אנטיוכיא והיו מספיקין לעולי גולה כסף וזהב וכל צרכיהם עכ"ל. ונראה לי שהם נולדו בלוד ולכן נקראים הרוגי לוד ע"ש מקומם

תבואות מעשה הארץ, זמן א' הארץ תיט

והמעשה הרע נעשה בלודקיא. ולא כמו שכתב המפרש 'ואינו רש"י) במסכת תענית שלוד נקרא ג"כ לודקיא ולכן נקראים בש"ס הרוני לוד ע"כ (ולפי דברי הירושלמי סנהדרין פ"י היו אז גזרות אבל לא גזרות שמד שהזכיר כגון פסום ולוליינום אתיו שנתנו להן מים בבלי זכוכית צבועה ולא קיבלו מהן אמר לא אתכון משמדתהון אלא מגבי ארנונין וכו' וכ"ה שביעית פ"ד).

ותחת ממשלתו התחילו מלחמת בן כוזיבא בביתר שמרד ברומיים ועשה את עצמו משיח ויהרגו ברומיים וביונים עם גדול ורב כחול הים (וביתר באי ציפרי) והמלך טראיאנוס שלח עליהם ישר צבאו בן אהותו הדריאנוס הנזכר לקמן. וימלך י"ח שנים. 3878 מלך הדריאנוס הרשע וכישנה הישנית למלכו היה שנת 3880 נלחם עם בן כוזיבא בביתר ונחרב אז ביתר (ג"כ שנים אחר הרבן הבית) וישאר ערים הנישארם בארץ¹) וישר צבאו היה יוליאוס סעפערוס שהיה בתחילה במדינת בריטאניא. והחריב 50 מנצרים עוד 985 מקומות וכפרים ונהרגו בהרבו מבני ישראל במלחמה ההיא תק"ף אלף נפשות²) חוץ ממתי רעב דבר ואש וחוץ מהנמכרים לעבדים (במחוז חברון נמכרו די נפשות בעד מדה שעורים. ראה ה' והביטה). ובזמן ממשלת הדריאנוס נהרג ר' עקיבא בעיר קסרין ור' חנינא בן תרדיון ור' ישבב הסופר ור'

1) ירושלמי פ"ה ס"ז בתחילה לא היו זיסיס מנוים בלחץ שגא אדרינוס הרשע והסריב את כל הארץ, עכ"ל.

2) במסכת שמונה פ"ח וז"ל וכשנהרג ר"ע בקיסרי בלחה שמועה אלל רי"צ וכו' ונכאן ועד ימים מועטים לא ימלא מקום בל"י שלא יהיה שם מושלכין זו שגאונר דבר נלוס ה' וכו' אמרו לא עברו ימים עד שגא בלמוס ועירבב את העולם מכלן ועד י"ב חדש וכו' ועד שנתקיים להם מה שגאונר עכ"ל. והוא בולמוס של הדריאן או של יהודה³). והיא גזרת השמד בזכר צירושלמי חגיגה ר"ט פ"ב בזמן אלישע אחר ע"ש.

3) הוא בולמוס האחרון הנזכר טועה פ"ט משנה י"ד.

תכ תבואות מעשה הארץ זמן אי הארץ

חוצפיות המתורגמן ורי יהודה בן בכא ורי אליעזר בן שמוע זא.
 איכה רבתי בפסוק פרשה ציון והיו שואלין לעולי רגלים ואמר להם
 לטי אתם והיו אומרים להם אפסאיני מרכיני אררייני עכ"ל.
 ויבן הדריאנוס ירושלם ויקרא לה קאפיטאלינא איילא.
 על שמו איילא הדריאנוס ועל שם בית אליל יוסיטר קאפיטאלינוס
 אשר הקים על מקום המקדש. (וכן נמצא בכל ספדי היונים
 והרומיים שנקראה ירושלם "איילא"). ומצאתי בספרים הישנים
 ז"ל ולא בנאה במקומה הראשון מכון רק נטה אותם לצד ההר
 והנהר גיחון עכ"ל. והכונה שבתחילה היתה יתרו צפזפזית מערבית
 וכעת היא סמוכה להר הזיתים ולעין שילוח (הגיחון) כאשר
 הארכתי לעיל.

והעמיד בעיר צלם כובב ונובה * (יוסיטר ופעניוס) ועמדו

(1) מלחתי צפזפז היכלות (צמעשה הדוגי מלכות הכוזב צפזפז
 חלה אזכרה) צמיחת רצן שמועון צ"ג ורי ישמעאל צ"ח שזהרנו ע"י
 קיסר לופינוס צזען החרבן וכן מלחתי צזוק דפוס ליוורנא ומנדזא
 פ' צשלח דף נ"ח ע"ב צצפוק וצרוצ גלונך תהרוס קמיק אינון מלכין
 דמתו דעקו לישראל ולירושלים לצדריאנוס ללופינוס ולכזוכדזלר
 ולסנדרע וכו' (וצפזפז דפוסים יחסר חיצת לופינוס), ולא כמלא בכל
 ספדי דצרי הימים למלכי הרומאים שהיה להם מלך ששמו לופינוס²).
 ולפי דעתי מרומים צפזפז זה על טיעוס, וצ"ל לופינוס הוא זה (על
 דרך זה ערצות ישרדס (ירמיה ה' ו') עיין צעמק הונלך דף מ' ע"א
 (וציוחסין דף כ' ע"ב) שהזכיר לופינוס קיסר צמעשה של ר"ח צן חרדיון
 שהיה אחר חרצן של ציחר ומוכס שלינה הכונה על טיעוס ול"ע).

(2) ומלחתי ציוסיפון מלחמה יהודים פ"א חלק ל"ג שהזכיר לופוס מוסל
 צאלכסנדריא של מלרים חחח ממשלת אקסיקיאנוס מלך רומי והוא קגר משכן
 ציה סוכיו והכיר ליהודים עכ"ל.

* גם על המטבעות שנמצאו בה בעת היא סבוצ השם Aelia Cap.
 ** מלבד הצלם הזה הקים אדריאנוס על הר הבית מצבת צלמה ואכן אחת סבוכים
 המצבה הזאת תראה עד היום בחומת הדרום של מקום המקדש [בהחלק אשר מסול ומתחת
 קרקע ליבית חסלת אפסאי] זה נודע מהכתבת הרומית שעליה אך הבונים שלא הבינו
 את הכתב קבעו מהומכת (ראה בה"דירושלים" כרך ה' חוברת ב' צד 180). ובתרגום
 האשכנזי של הספר הזה נעתק הכתבת.

תבואות מעשה הארץ, זמן א' הארץ תכא

שם 180 שנה עד זמן ממשלת העלענא ובנה קאנשטאנטין. ויבן גם חומה סביבת העיר, ומזמן ההוא לא היה רשות ליהודים לבוא העירה. וזמן מה אחר כך ניתן להם רשות לקרב אליה לבוא על ההרים הסמוכים לה לראותה. וזמן אחר כך קנו רשות מחיל הרומיים (היוונים) אשר היו בעיר לבוא פעם אחת בשנה העירה ביום ט' באב לנכות על חרבן הבית ועל השרפה אשר שרף ה'.

3900 מלך אנטונינוס חתן הדריאנוס והיה מלך הסדוצדיק ואוהב היהודים והיה בזמן רבינו הקדוש כנודע בדברי חז"ל. והוא ישב זמן הרבה בא"י בעיר רוסי בגליל * (עיין מקומו) עם רבה"ק (זי"א שהתיהד, עיין ירושלמי מגילה פ"א). ולפי הנראה הוא צוה לקבור הרוני ביתר כמשי"ג באיכה רכתי בפסוק בלע ה' ז"ל ולא נזר (הדריאנוס) עליהם שיקברו עד שעמד מלך א' ונזר עליהם וקברום. וכן הוא ביחשלמי תענית פ"ד. וימלך כ"ד שנים. (מדברי רש"י במסכת ר"ה דף יכ"ה ע"א בד"ה זיל לעין טב משמע שהיה גורת שמד. לא ידעתיו ופירוש הראשון נראה. (עיין בספר יוחסין בשם ר' אלעזר בן שמוע).

3924 מלך מרקוס אאוריליו או מרקוס אנטונינוס חתנו שנשא בת אנטונינוס שזנתה כנזכר במסכת ע"ז דף י"ע א"ע ש"א).

[1] זאת היא השערת המחבר שהעיר רוסי שממנה היו להקיסר אנטונינוס שיה ושת עם רבה"ק היא העיר הקטנה רוסי בגליל, כי לא יתכן שהרבה"ק ישב בצפוני או במערבי יחליף דברים בעים עם הקיסר אנטונינוס ברומא. אולם כל החוקרים החדשים מפנימים כי אי אפשר שאנטונינוס זה יהי אהבו של רבה"ק, כי הוא היו קודם לו יותר יתכן ליחס את המאורע הזה למרקוס אאוריליו המבא מיד אחרי זה, והוא הי' באמת אוהב צדקה ומשפט ונס התעבב שלש שנים באס"א.

¹ ויש לדקדק הלל לפי לשון הש"ס הנזכר מובח שהיה בן לאנטונינוס ששמו אסוירוס ורצה להחליבו. ולפי שמלחתי בספרי דצה"י לדומיים מלך חתן לאנטונינוס אחריו. ויש להשיב שמוכח שמת צח"י אצ"ו, דקלח רחי' מלחתי שלא היה לאנטונינוס אז ב"ח צח יחידית שנזכר שם צמעשה ששלח לו רצה"ק כוס צרתא ר"ל סימית צחו וכוא שלח לרצה"ק ברחי ר"ל א"ב יברח זרעו מובח קלח כיה לו אז כ"א צח יסידית, ומוכח שכבר ונת צנו אסוירוס ולכן מלך חתנו אחריו.

תכב תבואות מעשה הארץ, זמן א' הארץ

3943 מלך קומאדוס בן מרקוס הניל נכד אנטונינוס והוא הרשיע בכל מעשיו והרע ליהודים.

3955 מלך ספסעמפיוס סיכרי. ובשנת 3964 עלה ארץ המזרח ועשה שם הרג רב ונצח מלכים רבים ארץ ארם נהרים עד נהר חדקל. ובסוף ימיו עשה משפט וצדקה בארץ.

3985 מלך אלכסנדר [ספערוס] והיה מלך חסד. ובשנת 3994 היתה מלחמה גדולה בארץ בין היהודים ובין הכותיים (שומרונים), וליהודים היה שר צבא קיודיוס עד שבא המלך אלכסנדר והמית הרבה מהם והשקיט המלחמה*.

4014 מלך טרכאניאנוס (גם נקרא דוציאנוס טרויאנוס) ומלך דוקא שנה וחצי. ולפי דעתי הוא מרכינוס הרשע שהחריב אלכסנדריא של מצרים כנזכר במדרש איכה בפסוק קלים היו רודסנו. וכמסכת סוכה בפרק החליל (ובן בירושלמי שם) נזכר אלכסנדר מוקדון ט"ס וצ"ל מרכינוס.

4049 מלך דיאוקלינסיאנוס הוא דיקליטינוס רועי חזיר הנזכר במדרש רבה ס' תולדות, והוא גולד מעבד ושפחה שנמכרו במדינת דאלמאטיען והיא אח"כ איש חיל בארץ הזאת. ואח"כ עלה לגדולה ולמלוכה. והוא ישב בבאניאס כנזכר במדרש הנ"ל והוא חפר ים המץ (חמס) כנזכר בירושלמי סוף מסכת כלאים. (ומענין החזירים עיין בספר היוחסין ק"ח ע"א דפוס אמשטרדם). ועד היום נמצא באלכסנדריה של מצרים עמוד אבן א' גדול הנקרא עמוד דיקליטינוס, גם נקרא עמוד פאמפעיוס, נבנו 99 רגל ועוביו (הקיפו) 28 רגל. אורך מושב העמוד 73 רגל.

4072 ** מלך קאנסטאנטיין הגדול הוא המלך הראשון באמינות הנצרים, וכל המלכים אשר לפניו רדפו והשמידו הנצרים בכל מלכותם והוא (ואמו העלענא) החזיק בידם. ויבן בתי תפלות ובנינים הרכה בארץ גם בנין בית תפלה על קבר ישו (לפי

* למען השקיט המלחמה הוכרה להרג הרבה משתי הכתות.

** מעיתו כי הוא מלך בשנת 396 למספר הנהוג: הוא להשבון המהכר 4099.

תבואות מעשה הארץ זמן א' הארץ תכנ

דבריהם). ובשנת 4092 בנה ישמאמבול ונקרא על שמו קאנשמאנטינופל (קושטא) עד היום הזה. ואז נחלק מלכות הרומים לבי חלקים, חלק המזרחי (היווני) ומושב המלך בקושטא הנזכר, וחלק המערבי ומושב המלך ברומי (וכשאר מקומות). וכל מלכי הארץ (א"י) ישבו ברומי ומקאנשמאנטין ואילך ישבו בקושטא. ותהי הארץ תחת ממשלת היוונים. ובעת ההיא התרכו הנצרים בארץ.

אז היה יהודי א' בעיר רומי ושמו יוסף שקבל אמונת הנצרי ויהי חשוב בעיני המלך ויתן לו רשות שיבנה בתי תפלות לבעלי האמונה הזאת ויעל יוסף לא"י ויהיו שם יהודים הרבה בקיסרין ומבריה נצרה כפר תנהום (עיין בקהלת רכתיכפסוק כל הדברים אזל להדי" כפר נחום) ובאותן מקומות לא היו יושבים בהם כ"א יהודים ולא בני אומה אחרת. ויהי כאשר בא יוסף אליהם ורצה לבנות שם בית תפלה ויחל לפתות את היהודים שיקבלו עליהם אמונת הנצרים ולא אבו לשמוע לו ולא הניחוהו לבנות עד שבא קאנשמאנטין ויהרג מהם כמה אלפים וגזר עליהם גזרות רעות והעניש אותם במסים גדולים וימת המלך קאנשמאנטין בשנת 4102¹ עיין בפירוש אבע"ז סוף דניאל). 4098 נעשה יום ועד לנצרים בעה"ק ירושלם ת"ו מכוברים הרבה על דבר דתם והסכימו שאין להנוצרי שום שיתוף לאלקות ואדנות רק שה"י נביא (צמח דוד).

4099 מלך קאנשמאנטיאום ויהי אז קבוץ גדול מבני עמינו בעיר צפורי וימרדו במלך וילחם עמהם והחריב העיר הנזכרת בשנה הנזכרת עד היסוד בה.

4125 מלך יוליאום אפאסטאט ויהי מלך חסד, ובשנת כ' למלכו צוה לנשיא הארץ (ר' הלל) שיבנו בית המקדש והתחיל

¹ מהרסיך ומחרציק מנחך ילאו (ישעיה ח"ע י"ז). הוא הניסיאכאר הראשון שנא לארץ. ובעת כמלחם הרבה צארץ מחדינת צריטאניא.

תכר תבואות מעשה הארץ זמן א' הארץ

לבנות אכן לא הספיקו מן השמים כי המלך מת ויחדלו לבנות, והוא בטל כל החוקים והמשפטים לא טובים והגזרות שגור קאנשטאנטין על היהודים והוא רדף והשמיר הנוצרים.

4128 מלך ואלינטינוס מלך חסד ואהב יהודים. בשנת 12 למלכו היא שנת 4140 צוה לבנות חומות ירושלים ונדר לתת לזה עזר והוצאה, אכן מת ולא נגמר הדבר.

4140 מלך טיאודוסיוס הראשון גם הוא מלך חסד ואהב היהודים ויצו שלא להזיק לשום יהודי בכל מלכותו ושיש להם רשות לקיים תורתם ואין פוחה להם וירדף גם הוא את הנוצרים וישמידם.

4143 מלך ראטיאנוס* איש חכם ואהב היהודים.

4172 מלך טיאודוסיוס השני ובשנת 8 למלכו היא 4180 נתגרשו היהודים מאלכסנדריא של מצרים. ויצו כי כל הכנסות והמסים אשר לנשיא הארץ יבאו לאוצרי המלך ולא יתנו עוד לנשיא. 4288 מלך יושטיאנוס הגדול גם הוא מלך חסד חכם ואהב היהודים. ובשנת 4816 פטו היהודים על הנצרים בעיר קיסרין ויהרגו מהם** והמלך לא הרע ליהודים.

4844 מלך מוריץ מלך חסד ועניו. וכזמן ההוא היו רעשים הרבה בכל ארץ המזרח וגם בירושלם נרגשו ונפל הבנין אשר הזקם על מקום המקדש ע"י מלך יוליאוס. וישלח מוריץ יהודים מעיר קושטא ירושלימה לבנות ההרום;

4873 מלך הרוקלוס ותהי לו מלחמה גדולה עם מלך פרס כוזריא ויתחברו עם מלך פרס היהודים של מבריא נצרה ויושבי הרי הגליל. ויעל כוזרי ירושלימה בשנת 4874 ויצר עליה ימים רבים ויכבשה בחדש יוני (סיון) שנה הנזכרת ויחריבה ויהרג בנצרים הרג רב (ויסלו בתוכו כעשרים אלף איש) ויוליך את סאטריארך (ראש הנוצרים) שבי ואת בנותיהם שברו היטב

* ציל ארקאדיאוס וכן הוא בהתרגום האשכנזי.

** ר"ל המלך חקר ודרש הדבר ויעמוד לצד היהודים.

תבואות מעשה הארץ זמן א' הארץ תכה

ותצא העיר בגולה. גם כל א"י וארץ ארם וסוריא וארץ מצרים
בבשוהולך רבנות נוצרים בישביה.

ויקם מלך היראקליוס וכנו קוסטנטינוס וילחם עם מלך
פרס בהזקה וינאו עד עזה ויירא כוזריא וינס מפניו ואה"כ עשו
שלום ביניהם וישב לו עיר ירושלמיצי מלך היראקליוס כי לא ישב
יהודי א' בירושלים וגזר גזרות רעות על ישראל ויקם להשמידם
רה"ל. כי ראה בחכמת הזוכים שמלכות רומיים נופלת כימיו
ביד הנמולים ואמר ישם היהודים ולא ידע כי הישמעאלים הם.
ותהי ירושלם תחת יד היונים עד שנת 4897.

עד כאן זמן הראשון.

סדר הדורות.

סדר דורות התנאים ידוע הוא בספרים רבים ואינו אצטרך
להזכירו ואכתוב דוקא מזמן רבה"ק ואילך.
8979 נגמרא הסתניתי. וקרוב לזמן הזה נפטר רבה"ק ג'
ואז ירד רב לכבל והתחיל דור אמוראים שהיו כולם בארץ בבל
ואזכיר דוקא חכמי א"י.

1) לפי סכחצחי לעיל שצטת 4049 וולך דיקליטינוס רעי חזירין
יש לדקדק איך נזכר צ"ר פרשת חולדות וז"ל וכיון דהו נטי קדריה
דרצי הו נניוק' וכו' נחת ר' שמואל צר נחמן לניסתי המי לרצי וכו'
ע"ס. הלא בזמן הזה כבר מת רבה"ק יותר ונחמישים שנה? לכן נראה
לי שרצי הנזכר איך הכונה על רבה"ק ב"א על צן צנו סנקרא ג"ב
ר' יהודה נשיאה (ואולי קוראין ג"כ רצי סתם), וצירושלמי תרוונות
סיף פ"ח הביא מעשה זה והזכיר ר' יודן נשייא וצלהי ספק כונחו
על ר"י נשיאה לא ר"י הנשיאה ור"א' לדברי סר' שמואל צר נחמן
(הוא ר"ש צ"ר נחמני) היה צ' דורות אחר רבה"ק. וכן מלאחי צ"ר
פ' י"ב ר' יהודה נשיאה שאלו לר' שמואל צר נחמן ע"ס, א"ב ונכת
שמעשה הנ"ל היה בזמן ר' יהודה נשיאה וגם הוא ישב בטבריא.

תכו תבואות מעישה הארץ זמן א' הארץ

אחר מות רבה"ק היה ר' גמליאל בנו נשיא ור' חנינא היה ראש הישיבה.

4060 דור ב' נשיא הארץ היה ר' יהודא נשיאה בן ר' גמליאל הנזכר ור' יוחנן היה ראש הישיבה אהרי מות ר' חנינא והוא חיבר תלמוד הירושלמי. ומת בשנת 4089.

4118 דור ג' נשיא הארץ היה ר' הילל בן ר"י נשיאה הנזכר. הוא שתיקן סדר וחשבון המולדות והעיבור והוא האחרון שבנשיאי הארץ (וקרוב לזמן הזה (4127) התחיל רב אשי לחבר פירוש המתניתין הוא תלמוד בבלי. והוא היה סוף האמוראים ומת בשנת 4187 אבל גמר התלמוד היה מתלמידיו בשנת 4260. ומזמן ר' הילל ואילך לא נודע לנו סדר הדורות שבא"י כ"א בארץ בכל וכל אמוראים ורבנן סבוראי והגאונים כולם היו בארץ בכל.

4280 עלה מר זוטרא בר מר זוטרא ריש גלותא מנבל לא"י ויהי שם ראש הסנהדרין (עיין סוף סדר עולם זוטא סיכת הדבר). ולא נודע לנו יותר מזמן ההוא.

לפי הנראה מזה שישלח המלך מוריק יהודים מקושטא לא"י לבנות הבנין על מקום המקדש ההרוס שנת 4844 מוכח שלא נמצאים אז יהודים הרבה בארץ או בירושלם (*). אף אחר שנחרב הבית תו"ב היה עולין לרגל (ר"ל לבכות על שריפת בית אלהינו על דרך שאנחנו עושים עד היום הזה ככל רגל ורגל) כמו שמצינו במדרש קהלת בפסוק שלח לחמך ר' אליעזר בן שמוע הוה מטייל על כף ימה רבה וכו' עראת ענתה דישראל סלקין לרגלא בירושלים וכו' ע"ש (**). וידוע שראב"ש

(* אין זה מוכח כלל, כי יוכל להיות שהיו בת יהודים הרבה אך לא היו בהם אהדכלים ובנאים נכונים שיוכלו לבנות בנין מסווא כזה.

(**) סלבה זה יש עוד ראיות רבות בהרדל שגם אחר ההרבן עלו לרגל במדרש שה"ש פסוק יהנך יסה"ו מה יונה אעים שאת נוסלת גחליה מתחתני אין מנחת טובנה לעולמי כך ישראל אעים שחרב ביהמ"ק לא כמלי שלש רגלים בשנה. מדרש איכה פסוק פרעה ציון אלה אזהרה וכו' לשעבר הייתי עולה לירושלם ודרב"י מתוקנים תכשיו בשך וכו' לשעבר הייתי עולה בעלו של הקב"ה ועכשיו בעלן של מלכותי יע"ש. ועיין במאמרנו יהעליה לרגלי בילוח ארץ ישראל שנה ה' לשנת תרי"ס צד 16.

תבואות מעשח הארץ. זמן א' הארץ תכז

היה אחר החרבן (והוא רבו של רבה"ק וכשמת ר"ע נולד רבי ור"ע נהרג בזמן הרוני ביתר). וגם נמצא עוד ישוב מבני עמינו בירושלים כנזכר בזוהר פ' ויצא דף קנ"א ע"א ר' חייא ור' חזקיה הו' יתבי תחות אילני דחקל אונו אדמוך ר' חייא חמיה ליה לאליהו וכו' אמר השתא אתינא לאודעא דירושלים קריב איהו לאתחרבא וכל אילין קרתין דחכיטיא בגין דירושלים דינא איהו וכו' ואתינא לאודעא לחכיטיא דילמא יורבון שני דירושלים וכו' עכ"ל. ובודאי ר' חייא ור' חזקיה אחר החרבן היו. וכן בירושלמי ברכות פ"ט שמעון קמטריא שאל לר' חייא בר בא בנין דאנא חמר וסליק לירושלים בכל שנה מהו שנקרע א"ל אם בתוך ל' יום אי אתה צריך לקרוע וכו'. וכן מוכח קצת בסוף מסכת מכות.

ומה שאמרו בסוף מסכת תענית יבב"ב באב נחרשה העיר לא היתה בזמן החרבן ממיש כ"א אח"כ, זמן מה בזמן ר' גמליאל זקנו של רבה"ק כנזכר שם כשחרש טורנוסרוסוס הרשע את האולם נגזרה על רבן גמליאל ליהרג וכו' ע"ש¹). (ומצאתי בספריהם ז"ל ירושלים נחרשה ע"י טיטוס אנניאוסרוסוס. ויש קוראין אותו טוראנוס רופוס עכ"ל. ובירושלמי תענית ובאיכה רבתי בפ' מטרום שלח אש הג"י רופוס). ובפי הנראה היה בזמן דאמיציאניאוס. כי טורנוסרוסוס היה בזמן ר"ע כמו שאמרינן במסכת ע"ז דף כ"א ע"א שר' עקיבא נשא אשת טורנוס רופוס ע"ש.

מעמד הישוב והגלות לפי לב המלך ישמלך אז. בזמן טראיאנוס אנטונינוס יוליאוס ואלינטינוס יוסטינוס מוריק טוב ליהודים כי מלכי חסד היו. אולם בזמן האדריאנוס (והעלענא) וקאנשטאנטייןטיאודוסיאוס והיראקליוס היה להם גלות וצער גדול.

עד כאן סדר הדורות בזמן א'.

1) ומתיוסיפון מלחמת יהודים פ"ז חלק א' מוכח שחיל עיטוס הראו והחריצו העיר עד שלא נודע מקומה (סוף מהונגדלים שהניח לזכרון עכ"ל) אולי יש הפרש בין הכס והסרצ ובין חרש.

הכח הבואות מעשה הארץ זמן בני הארץ

זמן השני.

ממלכות הישמעאלים ופאליפוי) עד שעלו
כלכי אירופא (הנוצרים).

4874¹). ויהי בזמן ר' יצחק הגאון בארץ בכל זיקם מהמד בן
עבדאללה ממשפחת קדר בן ישמעאל בארץ ערב וכבש כל
ארצות ומדינות ערב. ויהי לו בני יועצים בדת החדש אשר חדש
שם האחד אלימאן מאם עאלי מחבמי ישראל ושם השני טודקמאן
הערל. (וזאת סיבת הדבר ישנמצא בדתו מדיני ומנהגי בני ישראל).
וישם מהמד פניו להכרית ה"ו בני ישראל כי לא באו לעזרתו,
וכאשר ראה בנו של ריש גלותא את כל הרעה הזאה הבאה
(חלילה) לישראל הלך וכרת ברית עמו ויהי לו לאיש חיל וישוב
את שמו אבו באפר. ויכרתו שניהם ברית אבו באפר ואלימאן
הנוכח לעיל להמית את "בוחייראן" תוכן מהמד שיעץ לו להכרית
את ישראל, ויעשו כן. ויודע הדבר למהמד ויגרש את אבו באפר
מפניו. וילך אבו באפר וכבש לו סי ערים ויתנם למהמד למתנה
ויכרתו ברית שנית ולא הרע ליהודים *).

ויעל מהמד וילחם עם מלך היראקליוס ובנו קוסטאנטינוס וילכד

¹) יש ספקות הרבה צמקין ומסבון זה, ואין צגדרי להאריך
בו ולכבריע ציניהם. יש אוננים שנוקן הסגירא מתחיל משנת 4384
לצריחה (וכן מלחתי צדקיי כתיבת יד) ולפי מנין ומספר היסאנעאלים
אשר ציינו מתחיל מסבון הסגירא משנת 4344 לצריחה (כי שנה
זאת 5605 להם שנת 1261 לחגירא) * וצרוז הספרים מלחתי
מתחיל משנת 4374 (שסוף שנת 614 לחסבון הסגירא)
וכן מסבתי גם אני.

*] אין כאן כל ספקו החזרה (מסופת מהמד) או תאריך המושלימים
התחיל בשנת ד"א שס"ד ומתאריך המושלימים בזמננו אין סתירה כלל,
כי הישמעאלים סונים את שנותיהם ללבנה ושנת עכור אין להם, וכל
שטחיהם הן בנות י"ב חדשים, ולכן יתוסף להם בכל שלישים ושלוש שנות המה(בערך) שנה
אחת, וע"ז נוספו להם במשך תאריכם מ"א שנה בערך, וזה משוט. אך בכ"ז הנהנו את
המספרים בסנים כמו שהם לכלי להביא ערכוב בהטבנות המהבר.

**] המספר הזה הוא רק הגד הו ובאמת ה"ל אבו באפר ע"פ מנכברו העיר מכה ועשיריה.

תבואות מעשה הארץ. זמן ב' הארץ תכט

ממנו כל ארץ אנטיוכיא וארץ ארטעניא ומארץ אנאטאל וארץ הקדושה. אכן העיר ירושלים נשארה תחת יד היוונים. וימלך מחמד י"א שנים וימת.

4385 מלך תחת מחמד--אפו באפר אלכאליסא אלצדיק הנ"ל (ר"ל פגוע הצדיק) ודוא חמיו של מחמד. כי מחמד נשא בתו הבתולה ולכן הסיב שמו אפו באפר ר"ל אבי הבתולה, כי מכל נשי מחמד לא היתה בתולה כיא בת בן ריש גלותא הנזכר * וימלך אפו באפר בי שנים וימת.

4387 מלך עומר בן קטף הוא היה גיב חמיו של מחמד. ובשנת 10 למלכו היא שנת 4397 עלה בעם רב על ירושלים ותבוא העיר במצור גדול וכסוף כבשה וילכדה מיד היוונים ויכרות ברית עם הנוצרים שי'תנולו פדיון נפשם ומס מירי שנה בשנה. ויצו לכנות את בית המקדש "על תלו ככראשונה. ויתן אל המקדש הכנסה ושדה אחוזה עד היום הזה. ויבן בנין גדול על מקום המקדש הנקרא בל"ע "אלסאכרא" והוא על תילו עד היום הזה. נס כבש כל ארץ דמשק ואיססאהאן (פרס) וארץ מצרים ע"י שר צבאו עומר בן אלעאן ויכבש נס עיר אלכסנדריה ושרף את קכוץ הספרים (ביבליאטהעק) אשר באלכסנדריה מימי קדם אין ערך להסד זה והישבית ממשלת המאמעלוקי במצרים, ותהי גם כל ארץ מצרים תחת ממשלת הכאליפי עד זמן שעלו המאטארי (4502) ויבן את עיר קאירא (ויקרא את שמה "קאירא" על שם הראנה הגדולה והצער שהיה לו בעת הבנין) הנקרא "אל-מאצר" (ר"ל מצרים) וישבת המנהג הרע שהיה ליונים בעיר פסמט (עיין צוען) שביום שעולה הנילוס לקחו כלה יסיפיה ויעלת חן ממשבצות זהב לבושה ורביד הזהב על צוארה ויוליכו אותה בתופים ובמחולות על שפת הנילוס וישליכוה בו באמרם שכזה יעלה וירב ויגדל הנילוס. כל זה היה בשנת 4400.

* [עין בעמוד הקודם בהערותנו.]

** [ר"ל צוה לבנות על מקום ביהמ"ק את בית התפלה הנז' בסמוך והוא נקרא

אצל תרי הארץ על שמו עד היום.]

תל הבואות מעשה הארץ זמן ב' הארץ

4402 מלך כאלוף אסמאן (או אטמאן) בן עפאן והוא חתן מחמד. ויכבש בשנת 4406 אי ראדוס, ובשנת 4413 גם אי קיסרוס (ציפערן).

4413 מלך עלי בן אבו טאלב והוא ניכ חתן מחמד ובעיני יושבי ארץ פרס וכו' נחשב בערך מחמד חמיו והם מאמינים בו לנביא ועד היום הם ב' כתות מאמיני מחמד ומאמיני עלי וישנאים אלה לאלה (גם נמצאים בהרי הלכנון ובסוריא שמאמינים בעלי). ובזמנו היה מעשה כוסתנאי שהוא ממשפחת דוד המלך ויתן עלי לבוסתנאי לאשה את בת מלך פרס שבבשי אחר שנתגירה. ובזמנו כבשו הישמעאלים אסריקא וכל אנאטאל וכל ארצות המערב.

4419 מלך חסן בן עלי .

4434 מלך מאעוויה בן ספיאן ובזמנו היתה מחלוקת ביניהם בדבר הממשלה והמלכות.

4437 מלך עבד אלמאלעקי הוא עשה שלום עם היונים ויכרות ברית עם יוסטיניאן השני מלך קושטא. ויבן את רמלא (עיין מקוטו) ומקומות אחרים בארץ. ומחוז קרית יערים (אבוגוש) נקרא עד היום בני אמאלעקי אולי על שמו (*). ובזמנו מלך עוד חניאני בן יוסף בעיר עיראק וכבכל (בשנת 4459).

4467 מלך ואליד הראשון בן עבד אלמאלעקי .

4502 עלו הטאטארי (הם הטורקי) ממדינת טורקמאן סמוך לים כספי עם אשר לא יספר מרוב וכבשו כל אי וארץ סוריא וכל ארץ קאסאדוציא והחריבו כל מקום מדרך כף רגליהם. ומלכי הישמעאלים נלחמו עמהם מלחמות גדולות ויגרשום מן הארץ ויעלו ויבאו עוד פעמים ושלש (כאשר אזכיר לקמן). ועד לאחר שנים רבות עשו שלום ביניהם וקבלו הטאטארי דת הישמעאלים ונעשו אחובים והיו לעם אי עד היום הזה. ואלה הם

* ל ראה למעלה עמוד קמ"ז והשערת המחבר שם שמקורו בהשם עמלק, וגם השערתו הנוכחית מופיעה ועיין בהערותינו שם.

הבואותי מעשה הארץ, זמן ב' הארץ תלא

- הטורקים שנמצא מעט מהם בארץ הזאת כי רובם הם ערביי שמעאלים) אכן הרבה וכמעט כולם הם יושבי אנאטול ויושבי ארץ טורקיא שבאירופא, ותהי הארץ תחת ממשלת הפאליסי כמאז וכמקדם.
- 4523 מלך פאליף אלטאנצור והוא בנה בגדר יבבל החדשה.
- 4546 מלך הארון אלראשיד ירל הישר) וימלך עד שנת 4569 והוא השלים בנין עיר בגדר הגיל.
- 4557 היתה מלחמה גדולה בארץ בין סאראציני (הישמעאלים) ובין הערביים ונחרב עזה ואישקלון צריסין וכית גוברין.
- 4572 קמו הישמעאלים על כומרי הנוצרים בירושלים ויהרגום.
- 4573 מלך אלטאיטון בן הארון הגיל עד 4603.
- 4628 עלו שנית הטאטארי וכבשו א"י וארץ מצרים. ובשנה ההיא מלך איבן אחמר איבן טולון סולטן במצרים וימלך עד שנת 4644 וילחם עם הטאטארי.
- 4729 מלך מעאז ממשפחת פאטימיטי והם הפאליסי בקאירואן (צירעני; עיין קריה) וכבש מצרים וסוריה וא"י ומישבו בעיר אלמצר (קאירא).
- 4756 מלך פאליף אלחאפיים במצרים 'השלישי' ממשפחת פאליסי פאטימיטי הנ"ל והוא רדף הנוצרים עד מאוד. בשנת 4772 עלה ירושלימה ויגרש הטאטארי מיסם. ויהרס הבנין שכנה קונשטאנטיין על קבר ישו עד היסוד כו, וימלוך עד שנת 4781.
- ויבאו האנשים הכאים מארץ המערב ארצה הקדושה ויספרו ליושבי המערב את כל אשר עשה חאפיים לנוצרים ויאמרו לאמור שיד היהודים היתה עמו להרע לנוצרים וביותר שהם גלו לו שיבאו מלכי המערב ללחום עמו. ודכה דעה זאת היתה הסיבה שלאחר זמן כאשר עלו באמת ארצה הקדושה ללחום עם מלכי הארץ שסכו כאיש חמתם בעו"ה על עם ה' אהינו בני ישראל והם גזרות תתנ"ו הידועות. ואין אאריך בהן.
- 4781 מלך פאליף דאהיר בן חאפיים הנ"ל. ויהנן את הנוצרים ויתן להם רשות לכנות בית תפלה בירושלם.
- 4800 עלו הטאטארי שלישיית תחת ממשלת המלך סילג'וק

תלב תבואות מעישה הארץ, זמן ב' הארץ

ממשפחת הילדוקיאן. והמלך סילגיוק הצליח בכל אשר פנה. וילחנו הטאטארי עם מלך מצרים ויקחו את אדם ואת ירושלים ואת הערים אשר סביבותיהם כיד חזקה וימרו את חיי הנוצרים אשר מצאו שם, בעבודה קשה, וכבדו עולם עליהם.

4859 ויקומו עוד הישמעאלים ויקחו מירם ירושלים וסביבותיה

בישנה ההיא ישעלו מלכי אירופא (הנוצרים) ארצה הקדושה.

עד כאן זמן השני.

סדר הדורות בזמן הזה.

גם בזמן הזה לא נודע לנו סה"ד מחכמי ומנהיגי הארץ כ"א מעט מועיר. בישנת 4521 היה מהלוקת בארץ כבל רב אחא משבחא המחבר השאלתות עם ראש הגולה, ועבור המחלוקת לא נסמך ר"א לגאון ועלה מכבל לא"י ומת שם.

4543 בזמן ההוא היה גאון בארץ כבל ר' יהודאי. ויהי

איש א' מבית צור (עיין מקומו) ושמו ענן; והי' תלמיד ר"י הגאון הנזכר ותיח היה בתחילה והכירו בו שמץ פסול מפני כן לא נסמך לגאון וגם לא סייעוהו מן השמים להיות ראש גולה, ומפני המינות שהיתה בלבו העלתה שרטון ועמד להסית את ישראל מעל קבלת חכמים ונעשה זקן סמרא ע"ס כ"ד לבלתי שמוע אל השופטים וחבר ספרים והעמיד תלמידים וכדה מלכו חוקים לא טובים. כי אחר החרבן גדלדלו המינים (הצדוקים) עד שעמד ענן וחוקם והתפישו גם בארצות המערב ובמצרים וגם בא"י. והיה להם בא"י שיך א' הנקרא אבו אלפרג' והיבר' ס' "אבו אלפרג'" (הנזכר לפעמים בתשובת הרמב"ם) וכתב בו מסיתות ומדיחות. ואחר מות ענן נשארה אשתו הארורה הנקראת "אל-מעלמה" (ר"ל הרבנית המחכמת) וסומכין בקבלתה ושואלין זליז איך עישה "אלמעלמה" ועושין כמותה. ובעת שנתחזק הנשיא ר'

תבואות מעשה הארץ, זמן ב' הארץ תלג

יוסף בן אלי בארץ המערב הישפילם וכבר נאכרו מן העולם י.א.
 4787 נכמך הנגיד ר' שמואל הלוי בר"י בן ניקמלי בעיר
 קרטובא בספרד. ועשה טובות לכל ישראל גם ליושבי עיר הקדשה
 ועוד היה מספיק ישמן זית לבתי הכנסיות שכירושלים בכל שנה
 ע"כ מזה מוכח שיהיה אז קיבוץ גדול מכני עמינו כירושלים
 ויותר מזה לא נודע לנו ממעמד אחינו ב"י באה"ק.
 מלכי הישעמאלים הם ע"פ הרוב אוהבי היהודים וישבו בטח תחת
 ממשלתם ולא כמו תחת ממשלת היונים שהיה להם גזרות וצרות.
 אכן כישעלה עומר בן קטף ארצה הקדושה והוא שונא לנוצרים
 ז'נרשם בשנת 4398 מעיה טכריא נתגרשו גם היהודים עמהם
 מעיר הזאת.

עד כאן סדר הדורות בזמן ב'.

זמן השלישי

מומן שעלו מלכי אירופא עד שמלך סולטאן סלימאן.

1856 ויהי כאשר שמעו הנוצרים יושבי אירופא צרת
 אחיהם אישר בירושלים ואת העבודה הקשה אישר עובד בהם ע"י
 הישמעאלים, ויקנאו להם קנאה גדולה ויתקבצו מכל הארצות
 מאישכנז צרפת, ספרד אינגלאטרא איטאליא עם רב אישר לא יספר
 מרוב אנשים ונישים כל נדיב לב לעלות וללהום עם הישמעאלים
 לקחת הארץ מידם וותהי עת צרה ליעקב לאחינו יושבי המערב
 ארצות הנזכרות והם גזרות תתנו אישר ספרם ר' יוסף הכהן
 בספרו דברי הימים. ויהי מספר העולים בישש מאות אלף אייש
 וילכו בישבעה דרכים בים וביבשה (דברים כ"ח כ"ה) ובראשם

* ל' דיל בארץ המערב.

תלך תבואות מעשה הארץ, זמן גי הארץ

גוטספרידא דוכוס לוטורונגיא ועוד ישרים רבים וילכו ויסעו דרך קושטא ואנאטאל אנטיזביא מרבילום בירות צידון צור ועכו.

וישמעו אנשי ירושלים וינע לבבם וימס ויחזיקו את חומת העיר וישימו בתוכה אנשי חיל בר ולחם ומזון וכלי קרב לרוב כי כן צוה להם מלך מצרים אשר כבש ולקח ירושלים מיד המאטארי ביד חזקה בשנה ההיא. ויחזקה מכית ומכחוק.

4859 ויהי בשנה ההיא ביום השביעי לחדש יוני (הוא תמוז) ויבאו הנוצרים דרך רמלה לפני ירושלים והם כארכעים אלף נפש אדם והנשארים מתו ונהרגו בדרך ויצודו עליה ותבוא העיר במצור. ובתוכה כארכעים אלף איש שולפי חרב והנכחרים במחנה הערלים לא היו כ"א כעשרים אלף רגלי ותיק רוכבי סוסים. וביום עשתי עשר יום לחדש יולי (הוא אב) לעת ערב אזרו חיל ויקריכו אל חומת העיר מצור וישפכו אליה סוללה ויעלו ראשונים על החומה גוטספרידא ואחיו איאוסטאקיא וירדו מהחומה וילכו השערה וישכרו הדלתות ויביאו את כל אנשי הצבא העירה ויכו את כל יושביה לפי חרב לא נשאר גם אחד. וימליכו עליהם את גוטספרידא הנ"ל למלך על ירושלים ועל סביבותיה ועל כל הערים אשר לקחו (ותהי הארץ בידם 88 שנים כאשר אמר בסמוך).

ובזמן ההוא בנו ערים ומבצרים ובתי תפלות ובמות הרבה בארץ ויקראו להם שמות ממקראי קדש ככל אשר נדאו מלבם ומהם מוסבת שם (כנזכרים השמות כמסעות של ר' בנימין שהיה בארץ בזמן ההוא בשנת 4930). גם הגשר הגדול על הירדן הנקרא "ג'ישר איבן יעקוב" (עיין מקומו) נבנה מהם ממלך באלדואיני הרביעי. חומת עיר ירושלים שנבנה בזמן ממשלת האדריאן (עיין מקומו) תיקן באלדואיני הנ"ל בשנת 4872.

וילחם עמהם פאליסא מלך מצרים ויננסו הישמעאלים לפניהם ואין לאל יד כל מלכי מצרים להשבית מלכות הנוצרים בארץ (במישור אשקלון הרג גוטספרידא מחיל מצרים קי אלף אנשים).

וישמעו בארצות המערב כי כל הארץ נכבשה לפני אחיהם

תבואות מעשה הארץ: זמן ג' הארץ תלה

וישמחו שמחה גדולה ויעלו ויבואו עוד עד ששה פעמים כאשר אזכיר לקמן.

4907 עלו עליה שנית עם רב ובראשם הקיסר קונראד השלישי ומלך צרפת לודוויג השביעי.

בשנת 4980 מלך במצרים מלך צאלאדין (המולך מעצמו) ולקח א"י מיד הפאליסי, כי עד הזמן הזה היתה א"י תחת יד וממשלת הפאליסי, והוא הסריד ממשלת הפאליסי וחבר א"י עם ארץ מצרים ותהי ממשלתו נפרדת מיוחדת. (וימשלו משפחות צאלאדין במצרים עד שנת 5010 שאז התחילה ממשלת המאמעלוקי).

4947 ויקם צאלאדין * מלך מצרים ויעל ארצה הקדושה וילחם עם גויאדון מלך הנוצרים בגליל אצל הר קורן חיטין (עיין מקומו) וינגפו הערלים לסני חיל צאלאדין וישב את גויאדון ויקרב צאלאדין וישליכה ויצר עליה ותבוא העיר במצור ויך חומותיה עד רדתה וייראו אנשי העיר מאוד ויתנו העיר בידו ויתנו לו כסף סדיון נפשם וילכו הם וגשיהם ומפס חפשים, ויבוא צאלאדין העירה ויצו לשבר את פעמוני הבמות וישמו הסוסים בבמותיהם לחרסת הערלים. ולבנין מקדש ה' כבוד מאוד. והקול נשמע ויתנו את שאר הערים הבצורות אל צאלאדין לא היתה קריה אשר שגבה ממנו. והוא הישבית מלכות הנצרים בארץ. ואלה המלכים אשר מלכו על הנצרים בארץ יהודה במשך הזמן ההוא.

- א' וימלוך גוטסרידא סבולוניא. וימת וימלוך תחתיו
- ב' באלדואינו אחיו. וימת וימלוך תחתיו
- ג' באלדואינו די בורגו ג'. וימת וימלוך תחתיו
- ד' סולקוש חתנו. וימת וימלוך תחתיו
- ה' באלדואינו בנו. וימת וימלוך תחתיו

* המהבר הזה לספר בפרטיות את כבישת א"י ע"י סלימאן.

(1) אכן צמפריהס וולחסי שצטנת 4876 מלך צאלדואינו הראשון וצטנת 4942 מלך ראינאלד מקאטטעילאן. צאלדואינו השני (אחי ראצערט) ועמו מלך יאהאן ווצריענגע וימת יאהאן צטנת 4997 עכ"ל.

תלו תבואות מעשה הארץ זמן ג' הארץ

ו' אמאלריך בנו. וימת וימלוך תחתיו
 ז' באלדואינו בנו המצורע. וימליך תחתיו כחיו
 ח' את באלדואינו בן אחותו והוא נער וימותו. וימלוך תחתם
 ט' גואידו וישם אשתו שיבילה בת מלך אמאלריך אם
 הנער. בימיו נלכדה הארץ וימליכו ישרי החיילים
 י' את אינריקו מקאפאניא תחתיו עליהם למלך ויפול בעד
 החלון בבשולומעא (עכו אימת. (דכה"י לרי יוסף הכהן דף ל"ד ע"א).
 ואף ישכר הושכת מלכותם ע"י צאלארין קנאו אחיהם
 בארצות המערב לעלות וללחום בער אחיהם. ולא עלתה בידם כ"א
 על משך זמן לא כביר ויכבשו דוקא ערים אחרות ולא כל הארץ
 כאשר אזכיר.

4949 עלה שלישית עם רב וכראשם קיסר פריעדריך
 בארכאראסא הראשון. וסיליסי אוינוסטא מלך צרפת וריכארד
 הראשון מלך בריטאניא. ויכבשו כל מדינת ארמעיא וסוריא
 ויטבע פריעדריך בנהר וימת ויקבר באנטיוכיא. גם בינתיים עלה
 הקיסר היינריקוס מלך אישכנז ועם רב כחול הים (והוא חזר
 לארצו) ויצורו על עכו וצאלארין אסף גם הוא עם כחול הים
 והעמיד חיל הנוצרים במצור ועמדו אלה נוכח אלה ימים רבים
 עד שנצחו הנוצרים את צאלארין ויכבשו עכו ושאר מקומות (על
 זמן מעט) אך ירושלים נשארה ביד הישמעאלים.

4962 ישלשים יום לחדש מאי (סיון) היה רעש גדול נ'
 ימים בארץ המזרח אשר לא היה כמוהו מימי עזיה מלך יהודה
 ויפול חלק גדול מעיר עכו וחצר בית המלך וימת עם רב ותפול
 צור כלה גם ארקאס (ערקי) העיר הבצורה גם טראבלוס. והי
 רעב גדול בארץ. ואח"כ מנפה גדולה. ולא היתה עוד לנוצרים
 תקומה בגליל ההוא.

4977 עלה רביעית עם רב וכראשם מלך אונגארי
 אנדרעאס השני (ועלה דרך הים).

4979 צוה סולטאן מלך אלמואדעם כדמשק שסלך על
 הארץ להחריב ולהרוס חומות ירושלים. חוץ מן המבצר מפקד
 שלא יחזיקו עוד הנוצרים, ויעשו כן.

תבואות מעשה הארץ. זמן ג' הארץ תלז

4988 *) עלה חמישית עם רב ובראשם פריעדרוך השני ויכבש א"י מיד צאלאדין, וקורדיוס בן מלך צאלאדין היושב בירושלים ברח וימלט. וילכד פריעדרוך ירושלים וערים רבות. ואת מלך יאהאנים אשר כבר מלך בירושלים אחר מות אינריקו מקאפאניא הנ"ל גרש משם והושיב פריעדרוך על כנו הראשון, ויתן יאהאנים את בתו יוליא לפריעדרוך לאשה ויתן לו את ירושלים במתנה לו ולזרעו לאחוזת עולם. והקיסר גמשח ונכתר שם בירושלים בכתר מלכות. ועל כן מתיחסים קיסרי רומי או קיסרי אשכנז ונעת קיסר אויסטריא בוויען את עצמם בשם "מלך ירושלים".

4999 החלו אצילי הנצרים שבבלכות ירושלים לבנות חומת ירושלים ובפרט מכצר א' כצד המערב. ויבוא האמיר דאוד מעיר אלקערק ויכבש העיר ויהרג מהנוצרים ויהרס הבנוי.
5003 החלו שנית לבנות המבצר ויבאו בשנת 5004 רביעית חיל כארוסמיער (טאטארי, טירקען) עם מלכם קאסיונים וילכדו ירושלים ויעשו בנוצרים הרג רב והפילו בנין המבצר החדש וגם בנין קבר ישו.

5008 עלה ששית עם רב (והיא עליה האחרונה) ובראשם לודוויג מלך צרפת ויעל דרך מצרים ללחום תחלה עם מלך מצרים. וימצא במצרים קשר על בית צאלאדין ואז כלתה ממשלת בית צאלאדין והתחילה שנית ממשלת מאמולוקי וכולטאני כמו שכתבתי לקמן ממלכי ארץ מצרים).

5026 **) עלו חמישית חיל טאטארי ויהרגו בירושלם עם רב.
5037 מלך בארץ (פאליף) סולטאן מאחמד בן קיאליאן. ויבן כמה בנינים בירושלים. וכן "בירפאת סולטאן" מחוץ לעיר (כן מצאתי בכתב חרות על אבני בנין בריכה הנוכרת בכתב ערבי בשנת 693 למנינם).

*) סי' ב. וצ"ל 4988.

**) טעות וצ"ל 5020, ואז עלו חתת ממשלת הכאן הולאנו.

תלח תבואות מצשה הארץ, זמן ג' הארץ

5040 מלך בארץ סולטאן סייף ערדין קאליף במצרים.
 5051 עלה אסא סולטאן מאמולוקי מלך מצרים על עכו
 וטראבלוס וכו' וילכדם ויהרג הרבה מהנוצרים ואז גרשו מן הארץ
 עד היום הזה שאין להם לא ממשלה ולא ערים כ"א הם גרים בארץ.
 והימים אשר מלכו וישבו הנצרים בארץ הם 192 שנים.
 וכל מעשה המלחמות אשר נלחמו עמהם מלכי מצרים כל ימי
 שבתם בארץ הלא הם כתובים על ספר דברי הימים לר' יוסף הכהן.
 ותהי הארץ תחת ממשלת מלכי מצרים המאמולוקי.
 הנה יצאתי מעט מגדרי לכתוב קצת מיחוס מלכי משפחת
 אוטמאן אף שכרוב הימים לא היתה א"י תחת ממשלת מלכי
 אוטמאן (כ"א מלכי מצרים), אולם מאחר שזמן מלך סאלים ועד
 היום הזה א"י תחת ממשלתם אזכירם בקיצור גמרן.
 ויהי בזמן המחרית הגדול והנורא גנגיסקאן מלך טאטאריא
 בשנת 4970 וילחם עם כל מלכי אזיא המזרחי ויכבשם והחריב
 את ארצם ומכל איש הישיג לא השאיר שריד, ויברחו וימלטו
 ממלכים אלה אל אדמת נכר והיו שוכנים במדברות. וככלל אלה
 היה מלך א' בוח'אבי אב אוטמאן) איש שלשלת יחוסו הולך עד
 ישמעאל ומצד א' עד יסת בן נח. ויהי בשנת 5060 כאשר עלו
 הטאטארי עוד מארצם בארבה לרוב ויעשו הרג רב בכל הערים
 אשר באו שמה, אז עזב עלאדין מלך גונא (בארץ המזרח) את
 כל מלכותו ביד איש חיל וישמו אוטמאן הוא בן בנו של המלך
 הנזכר שברח בזמן גנגיסקאן. ויבחרו עם הארץ את אוטמאן למלך
 ללחום עם הטאטארי. ויהי איש מצליח וילך הלך וגדול עד
 כי גדל מאוד. ויבאו ארצה אנאטאל וילחם עם היונים וילכוד
 את כל ארץ אנאטאל וישב בעיר ברוסא וכל יוצאי חלציו
 הרחיבו את גבולם ומלכותם.
 הוא אוטמאן ראש ויחוס קסרי הישמעאלים אשר בעת
 מושבם בקושטא. וע"ש נקראת מלכות אוטמאן.
 5162 ויעל מימארלאן מארץ המזרח ושם עיר מלכותו
 סמוקאנד במדינת מאנגאליי וכבש כל ארץ פרס וכל ארצות

הבואות מעשה הארץ זמן ג' הארץ תלמי

המזרח 'מיטטעל אזיען). ובשנה הנזכרת כבש כל ארץ אנאטאל וסוריי' וארץ הקדושה וכל מקום מדרך כף רגלו החריב והרס. גם בנין החזק והמפואר מימי קדם עיר בעל ביק (עיין מקומו) בכקעת הלבנון החריב והרס והוא חרב עד היום הזה. וילחם עמו ביאסטוס מלך אנאטאל יממשפחת אוטמאן הנזכר) ויפל ביד טימארלאן ויתפשהו ויאסרהו והוליכהו כסל של כרזל ויהי מלקט עצמות תחת שלחן המלך טימארלאן. ואחר מות טימארלאן כבש מחמוד ישמעאלי הראשון בן בנו של ביאסטוס הנזכר כל המדינות אשר היו תחת יד טימארלאן והרחיב גבולו וילחם מלחמות רבות וכבוש מדינות הרבה עד שבשנת 5175 הגיע עד גאלצבורג בארץ באיערן 'ארץ מולדתי'. גם ארץ הקדושה חזרה תחת ממשלת מלכי מצרים .

5213 בשנה הזאת ויבא סולטאן מחמד השני (הוא דור התשיעי למלך אוטמאן הנ"ל) ויעל על עיר הגדולה קושטא ויצר עליה 54 יום. וביום כ"ט לחדש מאי (אייר) ביום נ"ד למצור כבשה ויהרוג ביושביה לאלפים ולרבבות והשכית מלכות היונים. והימים אשר מלכו מלכי היונים (הנוצרים) בשטאמבול 1121 שנים. וישב מחמד הנ"ל בשטאמבול וכבוש כל ארצות המזרח והמערב וכל אשר יסנה יצליח. וילכד שתים עשר מלכיות ומאה עירות גדולות וכצורות ויגיע עד אי רודוס ולא הצליח שם כי היונים יושבי האי אזרו חיל ויגרשום מהעיר ומהאי וישבו לדרכם ולא הגיע לארץ הקדושה והיא עורנה תחת ממשלת מלכי מצרים. 5278 ותהי מלחמה בין סאלים מלך שטאמבול בן בנו של סולטאן מחמד השני (דור י"א למשפחת אוטמאן) עם סולטאן קאמפיסון מלך מצרים ויחנו בעיר הלב (אלעפסא) ויאסוף הסולטאן מלך מצרים עם רב ממאמולוקים ומערביים. וינוסו מפני חיל סלים הגיניצארי (יאניטשארען) וימת גם מלך מצרים בן 76 שנים בשנת 16 למלכו ולא שמע קול מלחמה עד היום ההוא. ותבוא כל ארץ הקדושה תחת ממשלת מלכי אוטמאן עד היום הזה ויכרות סאלים ברית עם אנשי טריפאלי (טרבלוס) צידון

תמ תבואות מעשה הארץ, זמן ג' הארץ

בירות עכו דמישק, ויבוא אל ארץ יהודה ויעל ירושלימה וילך אל מקריש ה' ההרום וישתחוה שם. ויסע משם סאלים ארצה מצרים וילחם עם סולטאן מומוכיירא דיאדארו אשר בחרו הממולוקי אחרי מות סולטאן קאמפיסון ויבכשוהו ויתלהו על העץ וילכד כל ארץ מצרים ותהי גם מצרים תחת ממשלת מלכי אוטמאן עד היום הזה. ויכבש עוד מדינות אחרות ויגיע עד עיר וויען הבירה (שנת 15279) ושם הוכה. וימת סאלים בשנת 15280 וימלך סולטאן כלימאן בנו אחריו (*).

עד כאן זמן השלישי ..

(* צעל ספר שבט יהודה בגזרה י"ד נוספר וכחצ שבירושלים היה מלך רוצירטו (נוולכי הנולרים) והוא מלך חסיד ואוהב היהודים. והיתה לו אהבה ואחבה עם האפיפיור צרווני. והאפיפיור גזר גזרות גירוש על כל היהודים יושבי מושלתו והכל צסיצת שאלת אחותו שאגיטה שאויצת היהודים עד מאוד. וישלחו היהודים ירושלימה למלך רוצירטו לדבר על לב האפיפיור אהבו לצעל הגזרה (והודיעו לו כי אחותו המרשעת היא סיצת הגזרה) ואם יש הוללות נומון בדבר הזה עליהם לשלם מיד. וישיב להם המלך דברים עוצים ויחזקם ואמלס וזאפיפיור כחצ בקשות להשיב מחסנתו אשר כחצ על היהודים. וישיב לו שבצר נדר לאחותו ואין להשיב. וישלח לה המלך שלוחים ונדר לה מאה אלף פרחים מלד היהודים. ותהי לאשה אחרת. ומבקש מאחיה להשיב ולהחיר את נדרו כי נכמרו רחמיה על היהודים. ויען האפיפיור לא כן כי אם שנמכרו רחמי הזהב אליך. ואז לזה האפיפיור לקרוע כחצ הגירוש והשחרו היהודים במקומם ע"כ. (לפי שכתבתי לעיל היה רוצירטו בזמן צאלדואינו השני (כי היה אחיו) וימלך עמו יאהאן מצריעננע שנת 1497).

תבואות מעשה הארץ ימן ג' הארץ תמא

סדר הדורות בזמן הזה.

ואעתיק מעשה שהביא בעל סדר הדורות בסוף חלק א' ז' לו בשנת ה' שפ"ג למד ר' יוסא שמש הנ"ל בישיבת הגאון הזקן מהו אליהו בעל שם בק"ק ווירמו וסיפר לו כי ק"ק ווירמו היה קהלה מחורבן בית א'. והיו שם שרים גדולים וחשובים שמש דלבורגר. והיו לאחד בן משביל ויפה תואר ורצה ליסע למדינות רחוקות ללמוד לשוניהם ורצה ללמוד גם לשון ישמעאל ונסע לירושלים ומרבוי הדרך הוציא כל ממון שנתן לו אביו. והיו היום וחלה והגיע עד שערי מות והיה מוטל כאישה וצווח בלשון אישכנו בדמעות אם היו יודעין מי הוא ומי משפחתו אז היו מרחמין עליו כי ביד אביו לשלם כפלי כפלים למי שיטיב עמו. ולית דמשנית ב"י כי לא הבינו לשונו. ויהי בעבוד יהודי א' אישד הכיר בלשון אישכנו שלח תנף אחר דופא ולקח אותו לביתו זנתו לו כל צרכיו והשיבנו כמטה יפה ושלם לדופא שריפא אותו ונתן לו ללמד לשון ישמעאל. וכתב לאביו כל מה שעשה לו יהודי אחר שהצילו ממות ונתן ממון מה שהיה מצטרך ושמה אביו מאוד וישלח לו ממון הרבה ושיתן ליהודי כסל כפלים. וכשנסע לביתו נפטר אביו ונשאר לו כל עושר וזכבוד מאביו עושר גדול וכתב כספר זכרונות להטיב עם כל יהודים כל דורי דורות שיצאו ממנו. ומזה יצא המנהג בזוירמו בשיש ח"ו איזהו מת והוציא אותו לקברה יצאו ב' משרתים מן דלבורגר זמטה בידם ללות המת גם ב' משרתים יצאו כנ"ל לפני חתן וככה לחופה ובחזרתם לביתם ומשרת א' לפני הנשים. וכשצרו האומות על ירושלים וכבשו אותם אז הדגו רבים מיהודים ומהם לקחו בשכניה. וכתוך ההיילות היי ראש א' מבני דלבורגר חבר צואת אבותיו והטיב מאוד ליהודים ולקהם למדינתו ונתן להם נהלה לכנות בתים. וכשהיה איזהו מת הרישעו אנשי המקום * ושלה מאנשי חיל שלו להצילם והות כן עד שנחרב ק"ק ווירמו היו תמיד הולכין מאנשי חיל שלו

* ר"ל אנשי המקום היו מדישעים לבנות את המתקנהו בהוצאתו.

תמב תבואות מעשה הארץ זמן ג' הארץ

לשני מת וחתן ופלה. כל הנ"ל סיפר הנ"מ אל"י בעל שם עכ"ל. (ואיזהו שנים טרם צאתי מחו"ל חכר א' מגדולי משפחת דאלבערג הנ"ל ספר לטובת ישראל וכו' דורש טוב להם והזכיר ג"כ איזהו דברים ממעשה הנזכר. כי עד היום הזה נמצאה שם ממשפחת הנזכרת והם אוהבי היהודים עד מאוד מסיבה הנזכרת).

ממעשה זה מוכח ששנים הרכה קודם שעלו הנוצרים ירושלימה נמצאים שם יהודים מבני מדינתנו (אישכנז) שהבין לשון בן הישר הנזכר.

ואלקט איזהו לקושים מספר מסעות של ר' בנימין די טודילא ז"ל שהיה בארץ בשנת 4930 לדעת מעמד ומספר ב"י כימים ההם:

באנטיוכיא מצא כמו מנין מישראל והם אומני הזכוכיות. בלודקיא כמו מאתים. בגבל (ביבלוס) כמו 150. בבירות כמו 50. בצידון 20. בצור 400 ויש להם ספינות כים. בעכו כמו מאתים. בקיסרין כמו 10 יהודים ומאתים כותים. בלוד יהודי א' צובע. בשכם מאתים כותים. בבית גוברין 3. בנב 2 צובעים. ברמלה 30. ביפו יהודי א'. באשקלון כמאתים יהודים וכשלוש מאות כותים. ביזרעאל יהודי א' צובע. בשונם היא מורון דליש גברא לריש ו) 300 יהודים. בסכריא בחמישים. בגוש חלכ 80. בדמשק ג' אלפים. בירושלים כמאתים שדרים תחת מגדל דוד כפאת המדינה עכ"ל. (והנה צפת לא הזכיר ומובח שלא היה מימים ההם ישוב מבני עמינו אף שהיתה עיר ומבצר גדול כנזכר בדכה"י טלחמת הנוצרים והישמעאלים לר' יוסף הכהן. גם חברון לא הזכיר ומובח שלא היה שם אז ישוב מבני עמינו).

(¹) דליש גברא לריש: לפי דעתי הכונה de les Chevaux legers ר"ל די גאואלבעריע שיושבים שם חיל הפרקים. ואולי הוא עורין (עלראזום) "וייל וולד צדק צאזיאס סגנזס צונון וולחמת הזולרים, אולם שם צודאי לא הייתה חבונת עיר שונם כמו שנודע ונזכרות עד היום הזה (עיין שונם) או כונתו על כפר טוראן אלל חיטין שנודע עד היום.

תבואות מעשה הארץ זמן ג' הארץ תמו

זמן' (מה קודם יהיה ר' בנימין הנ"ל בארץ עלה ר' יהודה בעל ספר הכוזרי, ובשעה שנכנס בשער ירושלים הלך בקרסוליו על הארץ לרצות את אבניה ויקונן הקינה ציון הלא תשאלו לשלום אסיריך שהבר הוא כנודע. ויקנא בו ישמעאלי א' בראותו דבקותו באדמת הקודש וירמסהו כסוסו וימת *).

4971** (שנה זאת העיר ה' רבני צרפת ורבני אנגלאטירא ללכת לתוך ירושלים והיו יותר משלש מאות וכבדם הטלך (טלך מצרים) כבוד גדול ויבנו להם שם בתי כנסיות ומדרשות. גם רבינו הבה"ג יהונתן הכהן (המפריש להר"ף מסכת עירובין) הלך לשם ונעשה להם גם והתפללו על גשמים ונענו ונתקדיש שם שמים על ידיהם (בסוף ספר שבט יהודה).

5027 עלה הרמב"ן ירושלימה כנוצר פסוק פרושו על התורה ובמכתבו היקר שכתב לבנו הנדפס בספרו תורת האדם וכסוף שער הגמול. וכתב בכללו וז"ל ויושב"י (של ירושלים) קרוב

1) ויאלתי ונגדרי לבחוב כאן נחו"ל. צוון הזה היה צנדינת ספרד ר' מנחם בן סרוק הספרדי והוא חצר ספר ומצרת שהצ"ח רש"י פעמים הרבה צפרוסו על ההורה, וכן הצ"ח הרלב"ע ז"ל צספר ואלז"ס (עיין צספר קורא הדורות דף ז' ע"ב). וכחצת"זה לפי שאלתי שגגה גדולה צדצרי הגלון צעל סדר הדורות שכתב (צדף ל"ג ע"ח) צסס מנחם בן סרוק סופר נאון צסער ירושלים צוון החרצן וכו' חצר ספר סרטים והוא פירוש המלות עכ"ל. ססצר שהוא מנחם צ"ס הרלב"ן צוון החרצן שחצר ספר ומצרת הכ"ל ונעלם ממנו שה"י עוד חכם ססמו רונצ"ס.

* [הספור הזה ימנה כנודע בכלל ההגדות.

** [בהתוצאות הקודמות נדפס כפעות 5171, והוקבע להלן לפי סדר זמנא. אכן כבר העיר המחבר בעצמו בהערותיו שכת"ס "סרי הכוואה" כי כפי "שבט יהודה" שממנו העתיק את המאורע הזה נפל טעות ובמקום הקצ"א צ"ל היא התקצ"א. ולכן קבענו אהנו את המאורע הזה סה כמקומו. ומטרת העליה ושמת הרבה מדבניה. ומה כס"ע"ס מאנו כמאמ"נ. העליה לדגל"ב"לוח ארץ ישראל" לשנת תר"ס עמוד 24-26.

תמד תבואות מעשה הארץ, זמן גי הארץ

לאלפים, ונוצרים כתובה כשליש מאות פלטים מחרב השלטון ואין ישראל בתוכה כי מעת כאו התתרים (5025*) ברחו משם ומהם שנהרגו בחרבם רק כ' אחים צובעים קונים צביעה מן המושל ואליהם יאספו עד מנין ומתפללים בביתם בשבתות והנה זרנו אותם ומצאנו בית חרב בעמודי שיש וכיפה יפה ולקחנו אותו לבהכ"ג כי העיר הפקר וכל הרוצה לזכות בחרכות זוכה והתנדבו לתיקון הבית וכבר התחילו לבנות ושלחו לעיר שכס להביא משם ספרי התורות אשר היו בירושלים והבריהו משם בבוא התתרים והנה הציבו בהב"נ ושם יתפללו כי רבים באים לירושלים תדיר אנשים ונשים מדמשק וצובה וכל גלילות הארץ לראות בהמ"ק ולככות עליו ומי שזכני לראות ירושלים בחרכנה הוא יזכני לראותה בכנינה עב"ל.

קרוב לזמן הזה היה בארץ הר"ר יוסף איש ירושלים מבעלי התוספות הנז' במסכת נזיר דף י"ע א"ו ובשאר מקומות גם הרשב"א הר"ר שמשון בר אבירה הנקרא ר"ש משנין בעל התוספות ונקרא איש ירושלים ועשה פירוש על סדר זרעים ומהרות ונקבר בהר הרמל. וכן מצאנו שר' שלמה בן בנו היה בעכו. לוכן הר"ר שמואל מאכזב יביכמות פ"ב ע"א תוספות בריה שתי קופות].

גם בזמן הזה היה בארץ החכם ר' משה דיליון והוא מצא קונטרסי ספר הזוהר בהיותו טמון כמעה מעת שחברו רשב"י (עיין בספר היוחסין מענין זה דפוס קושטא). גם היה בזמנו ר' יצחק ברי שמואל דמן עכו תלמיד הרמב"ן והוא חבר ספר מאירות עינים לפדש סודות הרמב"ן על התורה וראיתו (ככת"י) בעיר לאנדאן בבית הספרים של ק"ק אשכנזים.

גם היה אז בארץ החסיד והנגיד ר' דוד נכד הרמב"ם. והחרים במערת הלל ושמאי המלשינים מארץ מצרים וימותו ביום ההוא ת"ק מלשינים ואחר כ' חדשים נעקרו נשיהם ובניהם מהעולם (סדר הדורות).

[* ע"ל 5020.]

[** ד"ה סיה זוי.

תבואות מעשה הארץ זמן ב' הארץ תמה

5082 היה בארץ בעל כפתור ופרח המכונה איש תורי ב"ר משה הפרחי שחקר ודרש הרבה על שמות ערי וכפרי ומקומות הארץ *). ובזמנו כבר היה ישוב וקיבוץ מבני עמינו בירושלים וכן בעיר בית שאן היה קיבוץ גדול. וכן בעבר הירדן בעיר ענילוך. ויהי כהיום אשר קרה מקרה כי בעו"ה ידו פרש צר על בה"כ שבירושלים עה"ק ונתן הבית הגדול ועל זה הוצרכו קהל קדש שבירושלים להוציא מעות רבות כדי להשתדל לבנות הנהרות ע"י מלך מצרים (תשובת מהר"י קולון סימן ה"ו). ולא נודע לי מי הוא הצר שפרש ידו כי בזמן הסחבר הנזכר (שמת שנת ר"ס) לא נודעה לי מלחמה בארץ. ואולי כונתו על יושבי העיר כי דרכם כסל למו *).

אחר זמן מה עלה ירושלימה הר"ר עובדיה המון מברטנורה מארץ איטאליא מפרש המשנה ושם השלים חבורו. וימת בשנת ר"ן (מצאתי בספרים שמת שנת ר"ן הוא מעות הסופר, כי הרמב"ם בתשובתו הזכירו ואמר ו"ל והיה ראש לכל רבני ירושלים הוא

*] את ספר "שפת אמת" עם הערות הקיבוץ מסתה"ת הילדות המהפכנית וכו' הוצאת לאה בתור דפוס הראשון מהקובץ "איצת ספרת ארץ ישראל" (ירושלים תרמ"ז-תרמ"ט).

**] לא אולי רק ודאי הוא והספד הסתים הוא שכתובת סגנון מסויש בסתמי הרע ברטנורה. ובסאמדי היהודים בארץ העברית בהירושלים שנה ב' עמוד 22 ספרותו בארובה וזמן הספד הוא כי לרגלו המסיום הספרים מנשא שהמישוי הניכשים מאחינו על עשירו העיר ואוספי הנביה שהיו באופן אכזרי המה איש אחד מעדת הספרדים את דתי בדת האיטאליא ואמו דמתה לנקום את נקמתה מהעדה בתתה את ביתה אשר בחצר ביהמ"ד לבית תפלה להישמעאלים. ואחר זמן מה נסל במקרה אחד הבתים מחצר ביהמ"ד ויאמרו הישמעאלים לבלי תת את היהודים לבנותו מהרש למען יוכלו לעבוד דרכו לבית תפלתם החדש. והדבר הזה הספ ריב נדא בין היהודים והישמעאלים. ובמרים הרצו השופטים דבר המשפט הרסו האהונים את בית הנכבד בתורת והסתת אחד מקדושיהם ואו הלכו אהדים מדאשי העדה לקאירא ובעדת גדולי אחינו שם סעלו מאת השולטן כי בקרת הרשה תעשה בדבר הזה לפני שיסטי העיר הזאת. ושמה יצאו אחינו וכאים בדינם ורשיון נתן למו לבנות את בית הנכבד החדש על תלו ולכוננו במקדכו. ומיד התאמצו ללת כסף ברביה למען תרימו מעריבת מסלתו ובימים לא כבימים התניסם על תלת.

תמו תבואות מעישה הארץ, זמן בני הארץ

היה תלמיד אישכנזים וראה את כל דברי הראשונים כי היה אחרון בזמן כי אין לו מ' שנה שנתבקש בישיבה של מעלה עכ"ל, ומלשון זה מוכח שא"א שנפטר בשנת ר"ן (*).

מעמד הישוב.

בשנה ראשונה שבאו הנוצרים לארץ היה צער גדול ועת צרה לאחינו בני ישראל ובעונות נהרנו הרבה מהם כשכבשו הארץ וירושלים. אכן אחר איזה שנים שכבר ראו הנוצרים שיד ה' נגעה בהם כי הקים ה' להם לשמן את מלכי מצרים בית צלאדין ישבו לבטח בארץ כנראה מדברי ר' בנימין שכבר היה בזמנו קיבוץ גדול בארץ. ובזמן סולטאן צלאדין היה להם חירות גדולות כי היה מלך חסד ואוהב היהודים. ויצו להשמיע קול לאמור כל הרוצה מזוע ישראל אשר נשאר באישור ובמצרים והנדחים בקצה הימים יעל ירושלימה. ויעלו אז הרבה ויישבו ישם בהשקט ובטח עד שכאו המאמארי (שנת ה"א ד'זכ"ה*) ירושלימה ואז צער להם כי אלה שונאי ישראל והרגו הרבה מהם בירושלים עד שכמעט לא נשאר יהודי א' שם כי נרחו להם שכמה (כנזכר במכתב הרמב"ן הנז"ל).

וע"פ הרוב מכני מצרים מלכי חסד ואוהבי היהודים היו. וכן מלך סאלים אוהב ישראל היה. ור' יוסף המון היה רופאו ונדול כחצרו.

עד כאן סדר הדורות זמן השלישי

זמן הרביעי

5280 מלך סולטאן סלימאן הגדול בן סאלים הראשון הנזכר (והוא נקרא ג"כ סלימאן אבן אלים) והוא מלך גדול עד

[* גם המהר"ש שנה באמרנו כי הרע"ב נפטר בשנת ר"ג כי דנוסע האלמוני משנת ר"ג (שהו' תלמידו של הרע"ב) מוכירו פעמים רבות במכתבו. ולפי מה ששערנו במאמרנו היהודים בארץ הצב"י בהירושלים שנה ג' עמדו נספר בשנת ר"ס בערך ומקום קבורתו במערה קטנה ברנלי הר הזתים מיל מי השלה. ** צ"ל כי כאשר העירונו למעלה.

תבואות מעשה הארץ זמן די הארץ תמו

מאוד מכל מלכי אוטמאן. וימשול כמעט בכל ארצות המזרח והדרום ומלכותו הגיע עד עיר וויזנבורג במדינת אונגאריא (וכבר הגיע במלחמותיו פעם א' עד עיר ראטאסבאננע (רעגענסבורג) כמהלך יום א' דרום עיר מולדתי פלאסו. בשנת ישבע למלכותו¹) (שנת 5287) צוה לכנות חומות העיר ירושלים שהיו מפורצות 308 שנים (משנת 4979, עיין לעיל) וכן הכיא מים העירה ע"י צינורות (עיין לעיל עין עיטסו) וכן בנה בריכה התחתונה. כי כן מצאתי בכתב ערבי חרות על אנני שערי העיר וכבנין בריכה הנזכרת וכן על בניני הבארות, וז"ל: בלימאן אבן אלם שנת 948 להג'רא (היא 2587) עכ"ל. וכעת לא ירד מים בצינורות הנזכרים גם הבריכה הנזכרה ריק ואין בה מים. וכן בנה בשנת 5300 חומות עיר טכריא. והוא מלך חסד אוהב היהודים מאוד ויתן ליהודים חירות גדול לעסוק בכל מלאכה שיכולים לעשות. גם איזהו משמרת היה ביד היהודים בזמן ההוא. (בשנת 5283 היה יהודי שומר שער א' משערי העיר שכצד ציון). גם היה אוהב החכמה ויצו לרופאו ר' משה המון בן ר' יוסף המון הנ"ל רופא אביו סאלים לתרגם לו בלשון ערבי כל תנ"ך וספר תפלות ישראל וימצאו חן בעיניו תפילות ישראל. גם ר' תם בן ר' דוד בן יחיא היה רופאו ויאהב אותו מאוד ויהי איש גדול בחצרו. וימלוך סלימאן 46 שנים וימת. ואחר מות מלך חסד זה ירדה ממשלת מלכי אוטמאן ממעלתה וגדולה. והמלכים שמלכו אחריו לא הגיעו למעלת המלך הגדול הנזכר. ולכן לא אאריך בספור מעשיהם ויחוסיהם ולא אזכיר כ"א שמותם. 4326 מלך סלים הראשון בן סלימאן הגדול. 5334 מלך אמרוד השלישי. 5350²

(1) וצפרי חכמי העניים ונלחתי שבצנו חונות ירושלים ונויך סלימאן בשנת 5302. ולפי כחז חרות אשר נולד צעיר ונוכח שהי' שנת 5287 אולי גמר הבנין היה שנת 5302 וכחז חרות נכתב צחילת בנין. (2) והה לשון שבע יהודה צקוף הספר: בשנת סנ"ח חפס אלנולוס בן סלאדין את ירושלים והגלה מונכה עם רב ויטב זה ד' ימים עכ"ל. לפי הנראה הוא ט"ס ופורסם כי ונושלת ונשפחה סלאדין לא היתה צונן הזה סנ"ח. אולי ל"ל שנת נ"ח.

תמח תבואות מעשה הארץ זמן ד' הארץ

יסמוך לזמן הזה) מלך מוסטאפא הראשון ובשנת 5378 הורידוהו מכסא המלכות ויושיבו עליו את (5378) אכמאן השני. ובשנת 5382 הושיבו שנית את מוסטאפא הנ"ל. ובשנת 5383 הורידוהו שנית וימליכו את (5383) סולטאן אמראד. ותהיה מלחמה בינו ובין מלך פרס בשנת 5392, וישלח ישראל צבאו לכל המדינות לצידון ולצפת תו"ב ולדמשק ולארם צונא (אלעפסא) ולמצרים במכתבו לאמור הנני שולח לכם חילי הגדול שתפרנסו אותם ג' חדשים כסליו טבת ושבת. ובכל המקומות אשר דבר השר מגיע אבל גדול ובני ומספר ליהודים, וביותר שבשנה היא היה רעב ויוקר השערים עד מאוד בארץ ואך יכלכלו החיל הגדול הזה. ויהי בעכו*) שר טוב ורחמן והביאו לו כתב שר הצבא שיקבל אלפים רוכבים על הסוסים לעיר צפת ולצידון ולאגפיהם והשיב להם מה לי ולכם בני החיל, תדעו אם יבאו לכאן ג' אלפים לא ישוב א' מבם לדרכו וכלכם תפלו הרוגי הרב. ומיד אסף את מחנהו כארבעים אלף גבורי חיל והעמיד משמורת על כל הדרכים להשמיד ולהרוג ולאכזר מבני החיל אין מחי. ולצפת תו"ב שלח לאלפים וצוה להם שלא יגעו ביהודים אפילו באיזהו פרומה. וכמה אלפים מהם היו שומרים את העיר צפת תו"ב ומלאו כל בתי הגוים ובתי תפלה שלהם היו מלאים מהם כי לא הספיקו להם הכתים ובעזה"י לא באו לכית היהודים כלל וגם בתי הכנסיות י"ג בנינים מפוארים לא נכנס א' מהם. וכן שמעו אנשי החיל בדמשק תשובת השר ונפל פחדו עליהם ונשארו כולם בדמשק ועשו ביושביה שפטים גדולים דברים שאסור להעלותם בכתב וגם כאר"צ עשו דברים מכווערים מאוד וכל יושבי הארץ נצילו ע"י השר הנז' בהקדמת ספר עמק המלך).

5408 מלך איבראים. ובשנה שניה למלכו המליכו את (5409) מחמד הרביעי בן איבראים. ובשנת 38 למלכו הורידוהו מכסא המלכות ובוזמוהו היה שבתאי צבי שר"י (**)

* [בהקדמת ספר עמק המלך מפורט המעשה הזה על היצר שבעיה"ק צפת.

** [ה"ח שם השעים ירקב.

תבואות מעשה הארץ זמן די הארץ תממ

בקושטא שי תכ"ה). 5447 מלך סולטאן סאלים השני בן מאחמד הנזכר. 5451 מלך סולטאן מוסטפא השני בן סלים. 5459 מלך סולטאן אחמד השלישי. 5490 מלך סולטאן אוטמאן. 5510 (קרוב לזמן הזה) מלך סולטאן מוסטפא השלישי. 5542 מלך סולטאן סאלים השלישי.

ויקם בארצות המערב כארץ צרפת נאפאלעאן כאנאפאדסא ויבא עם מחנהו ארצה מצרים ויכנישה בשנת 5559. ויסע משם ארצה הקדושה ויבא עזתה (ליצתה) וילחם עמו איכראים כי"א ממצדים וגם אחפאד גזר פאישא כעכו. וביום 25 לחדש דיצמבר (כסליו 5559) כבש גם עזתה. ותהי עת צרה לאחינו כי"י יושבי העיר ויברחו הרבה מהם כי חיל הצרפתים הרשיעו הרבה להם לעיין חלק אי עזתה. וביום 6 לחדש מעריך (אדר) בא ליפו ויהרג שם די אלפים איש. וישמע הדבר בירושלים וימס לבכם ויהי כמים כי שמעו כי שם פניו לבוא גם העירה. ויצעקו אל ה' גם החלו לחזק את העיר ויחסרו חפירות סכיכותיה (גם הרב הראשון לציון *) מהו"ר מרדכי יוסף מזרחס זצוק"ל עמד וחפר ויעמוס עם העם). ויבוא נאפאלעאן עם מחנהו הגדול עד רמלה ופתאום (בהמלת ה' על עמו ועל עיר הקדש) היתה רוח אחרת עמו ויהפך לבנו לשום לדרך עכו פעמיו וישב מדרכו לעלות ירושלימה והעיר שמחה. וביום 18 לחדש הנזכר בא לפני מבצר עכו. וביום 15 לחדש אפריל (ניסן) נלחם עם מחנה הישמעאלים אצל הר תבור, ושרי צבאו קלעבר ומוראט השחיתו במחנה הישמעאלים ויברחו מפניו. ויבאו מחילו עד עיר צפת ושבריא ותהי עת צרה לכל אחינו כי"י כי הרשיעו בכל מקום מדרך כף רגליהם. וילחם עמו במבצר עכו חיל הפאישא וחיל בריטאניא תחת פקודת סידני סמיט ולא יכול להם כי גם סגסה השחיתה במחנהו. ויצר על עכו עד יום 21 לחדש מאי (אייר) ויסג בתרי אפו לשוב מצרימה ויבא ויתנור ליפו והרם פחומותיה וכל אנשי

*] היא ה"י משנה הרבה הראשון לציון ראש הרבנים. היא או הרב במנהגיה עם סוכ אלאווי.

תנ תבואות מעשה הארץ זמן די הארץ

חילו החולאים הנגפים (כמנסה) אשר הניח שם ננסעו לעכו וימצא מהם עודנו חיים ויצו להמיתם כסם המות כי לא יהיו לו למכשל ברכו. ויברח משם מצרימה וישב צרפתה. 5568 מלך סולטאן מחמד הב'. ויהי מלך חכם ויחל קצת להתנהג מלכותו בדרך מנהג מלכי אייראפא ויסוד לדבר זה היה הריגת החיל הגדול הנקראים יניטשירי (יאנעטשארען) אשר יסד ונהג המלך מוראד (או אמראד) בשנת 5122 לקבץ נערים וללמדם חכמות (בני קדם) ועניני מלחמה והם נקראים בני המלך ושומרים משמרתו ונאמנים אצלו. וכאמת הם מלכו והמלך תחת ידם ואת כל אשר הם עושים (מבקשים לעשות) הוא היה עושה. והמליכו והורידו (גם בדם שאול) את אשר בלבבם. וייראו מפניהם כל המלכים אשר מלכו לפני מלוך מלך סולטאן מחמד הנזכר ולא מעצר ברוחם כי לא יכול לו כי חזק הוא ממנו. והמלך מחמד היה לאל ידו לאכדם ולהכרית זכרם מן הארץ בשנת תקפ"ח ויהרג כולם בערך ק' אלף והמלוכה נכונה בידו. גם פה עה"ק היה במבצר מהיל זה (והם מבני העיר) ואבד גם זכרם מהארץ ולא יזכר שם יניטשירי בכל מלכות אוטמן עד היום הזה.

בשנת תקפ"ד התקשרו הישמעאלים יושבי ירושלים למרוד בסליטאן פאישא בדמשק כי הכביד עולו על כל יושבי הארץ ויהיו במבצר שבירושלים כת"ק אנשי חיל ארנויטי. ויעשו הישמעאלים במרמה כאלו נלחמים עם יושבי בית לחם ויבקשו משר המבצר ללכת עם חילו להלחם עמהם ויעש כן. ויהי ביום י"ז בתמוז וילכו חוצה מגדולי העיר בהרבים ובקשתם ועמהם שר המבצר וכל חילו ויניח שם אנשים מעטים לשמרו עד שובו. ויהי בהיותם מחוץ לעיר לא הרחיקו ויקומו מבני העיר ויבאו סתאום המבצר ויגרשו היושבים בו וילכדוהו וישמיעו קול הקאנאני להודיע לאחיהם שבחוץ כי כבר לכדו המבצר. וישאל השר מה הקול אשר אני שומע ויכחשו לו לאמר לא ידענו ויבן כי רטוהו ויחזרו העירה (ר"ל בני העיר) ויסגרו עליהם הישערים,

תבואות מעשה הארץ: זמן ד' הארץ תנא

וילכו הלוח וכו'. (ר"ל שר המבצר וחילו) עד כואם דמישקה ויודע הדבר להמלך בקושטא ויצו לעבדאללא פאשא בעכו ללחום עם יושבי ירושלים. וכחדש תשרי תקפ"ו בא עם מחנה גדולה ויהן בהר הזיתים וישליכו על העיר קאנאני אין מספר, אכן ה' ברחמי הגין על ירושלים היאומן כי יסופר שנפלו הכדורים הגדולים כחצרות וכגנות וכבתים דרך חלונות ולא הויקו לישום אדם ויעברו בין האנשים היושבים זה אצל זה ולא נגעו באיש ויפלו בין הילדים היושבים בחצרים וינחו ולא הויקו. וכל ימי המצור זה לא ניזק כ"א ת"ח א' שישב בסוכתו ויפל כדור א' סמוך לו ויגע ברגלו והוא מעש נכה רגלים עד היום הזה. וחויץ מזה לא ניזק שום אדם הן מכ"י והן מיישמעאלים וכו' (*). וישמע הפאשא מדבר נפלא זה וידע כי ה' מנן (עיר) דוד וירשלים עמהם ויבטיחם כי לא יגע באיש א' ויפתחו לו השערים ביום השמיני חג העצרת ויתנו לו המבצר וישב איזהו ימים בעיר וילך לדרכו בשלום.

5592 פישע מחמד עלי פאשא כמצרים במלך סולטאן מחמד הנזכר (עיין לקמן מלחמת הפלחין) וימלוך בכל ארץ מצרים וא"י וסוריא וערב ובחלק דרומי של אנאטאל עד נהר פרת. והוא החל להתנהג דרך ומנהג נכון במלכותו כדרך מלכי איווסא בכל מדינות אלה אייר תחת ידו. וכל יושבי הארץ וכיותר הנדים מארץ נכריה יושבים בטח כי לקה כלי המלחמה וכלי המישהית מיר הפלחים, והולכי דרך שיחו.

5600 וימת מלך סולטאן מחמד וימלוך בנו עכד אלמג'יד תחתיו וכימיו תושע יהודא וגוי. ויקנאו בו מחמד עלי פאשא (מלך) מצרים והמדינות הנזכרות כי הלך וגדול וכל אשר יסנה יצליח. וילחם עמו חיל מלך עכד אלמג'יד וחיל מלך אנגלאטירא וכו' במבצר עכו ויצורוהו וילכדוהו בשנת 5601 בחדש

(* מאחד היותר זקנים שבימינו שזכר עוד את המקרה הזה ששמענו כי כל בני העיר נחבאו במרחמים ומערות שמתחת לארץ ורק ההם נזכרו ה' האחר אשר התעקש ויעלה לסכתו של נבו לקים מצות מוכה. גם עבדאללא שהחזירה במסגן בהמקומות נפגעים נגהיכו כי לא אבה להתרוב את העיר רק להתרוב את יושביה כי יצלמו עמה.

תגב תבואות מעשה הארץ, זמן 7 הארץ

תישרי וכל חיל הפאשא נפוצו. וינרח הפאשא. (אכראים פאשא) מצרימה וישבו כל המדינות הנזכרות לעיל תחת ממשלת המלך עבד אלמנייה, כי ארץ מצרים יוכל מדינות אפריקא כוש נוביא כו' נישאר ת"י הפאשא עד היום הזה וישב דרך הארץ לאיתנו הראשון כי החזירו כל כלי המלחמה וכלי המשחיתים ביד הפלחין והם (היו) משחיתים בהם ומורדים גם במושלי הארץ. גדלו אדחות מחוץ תשבל הרב ומחדרים אימה. איש כל הישר (הרע) בעיניו יעשה. ונלחמים זה עם זה על דבר מה.

סדר ממשלת ארץ מצרים בקיצור נמרץ.

(לפי שע"פ הרוב א"י תחת ממשלת מלכיווארץ מצרים הסמוך לה).
עד שנת 4400 היתה ארץ מצרים תחת ממשלת מלכי היונים בקושטא כי בשנה ההיא עלה עומר בן קטף (שר צבאו עומר בן אלעץ) ויכבש כל ארץ מצרים מיד מלך העראקליאוס מלך בקושטא וישרף בית הספרים באלכסנדריא ויבן עיר אלקאירא (מצרים הישנה) ותהי ארץ מצרים תחת יד מלכי הפאליפי היושבים או במיפה או בבגדד או בדמשק. עד שנת 4628 שבאו המאטארי ויכבשו כל ארצות המזרח ותהי גם ארץ מצרים תחת ממשלתם עד שנת 4772 שבא הפאליף אלחפיים ממשפחת פאטימיט יושבי קאיריאן מלך מצרים ויגרש המאטארי מא"י ומארץ מצרים. ותהי הארץ ת"י הפאליפי עד שנת 4930 שקם מלך צלאדין וימרוד בפאליפי וחבר א"י עם ארץ מצרים תחת ממשלתו. ובעשה ממשלה מיוחדת ונפרדת ממשלת הפאליפי. והוא ראש למשפחת צלאדין מלך מצרים והם מלכו בא"י וארץ מצרים. ובשנת 4980 מלך נאגים אדין סולטאן והוא יסד וקבץ חברת מאמולוקי, ובשנת 5010 מרדו המאמולוקי בממשלת צלאדין והמליכו עליהם בשנת 5014 מלך מוראן שאך מאמולוקי והם משלו בארץ מצרים וא"י 263 [שנה] עד שנת 5277, כי בשנה ההיא כבשם מלך סלים ממשפחת אוטמאן. ויכבש עיר אלקאירא ע"י רעש

תבואות מעשה הארץ, זמן די הארץ הנג

בלחמה ויתפיש את סולטאן טומאנבאי האחרון ממלכות המצולוקי ותבוא הארץ תחת ממשלת מלכי אושמאן בקושטא (וביותר) תחת ממשלת הבאיים (הם כמו יניטשירים ומאמולוקי) ובשנת 5526 תחת ממשלת עלי בא. ובשנת 5559 עלה גאפאלעאן באנאפארטא ויכביש ארץ מצרים (על זמן לא בכיר) ויחלוש ממשלת הבאיים ובשנת 5580 הכרית מהמד אלי פאשא את הבאיים מהארץ וכל ארץ מצרים [באה]ת"י מהמד עלי עד היום הזה. והוא מושל בחכמה ובדעת בתן ובחסד ווימת בהדש אב תר"ט.

סדר הדורות בזמן הזה *

בשנת 5283** הי' בארץ חכם א' מעיר ליוורני (במדינת איטאליא) ויסבב את כל הארץ ודבריו נזכרים בסוף ספר שבחי ירושלים) ואלקט איזהו ליקומים מסיפוריו לדעת מעמד הארץ בימים ההם.

בעין זיתון (סמוך לצפת) וכעת לא נמצאים שם יהודים) מצא 40 בעלי בתים ולהם בה"כ ושם כ"א ספרי תורות. בצפת יותר משלש מאות ולהם ג' בה"כ. בעלמא (כפר לדרום קדש גסתלי כשתי שעות, וכעת אין בו יהודים) 15 ביב ולהם בה"כ. בכפר גית (היא גת חפר עיין מקומו) 40. בשכס 12. בחרון 10 ולהם בה"כ. בירושלים 200 ומהם 15 אישכנזים ומלבד האלמנות שהם יותר מ"ק). טבריא הרב ושמש ולא מצא שם אדם. בכפר ענן (כפר חנינה עיין מקומו) וכעת אין בו יהודים) 80 ולהם בה"כ. בבירות 20 ולהם בה"כ קטנה נאה ומהודר. בדמשק 500 ולהם ג' בה"כ עכ"ל.

כבר בתבתי לעיל***) שבשנת ר"ן נספר הר"ר עובדיה מברטנורא

* לקורות אחינו בארצק בכלל ובירושלם בפרט מעת ישובה החדש ע"י הרמב"ן עד שנת שפ"ח כבר סרסמנו במאמרנו היהודים בארץ הצב"י "ירושלים" שנה ב' ונ"ל. והמשך המאמר הזה יתפרסם בהירושלם"י שנה ו' הלאה.

** ט"ס וצ"ל 5282 והנוסח האלמוני הוה עכ"כ בארץ בשנות הפ"א ורפ"ב.

*** עמוד תמ"ו וראה בהערותנו שם. ותולדות רבני ארץ וספריהם מהמאה דא' והב' להאלף הנוכחי סרסמנו כבר בהירושלם"י סוף הי' הובנת א'. ותולדות הרבנים מהמאות שאחריהן עד ימינו אלה יבואו בהכרך הששי הלאה.

תנודת תבואות מעשה הארץ, זמן די הארץ

והוא היה ראש לרבני ירושלים, ואחרי כותו היה ראש הנגיד והרב מהור"ר יצחק שולל הכהן שעלה ממצרים להר ציון המוכתר בכתר תורה ככתר כהונה כתר מלכות ועושר וכתר שם טוב וצדקות שהוא עושה לעניים ולומדי תורה עולה על נביהן. וראש הישיבה היה כמ"ר דוד בן ששון הרופא ועמו איש נכבד כמ"ה אברהם הלוי בעל מחבר ספר משרא קטדין גיסו של הר"ד אברהם זכות בעל ספר יוחסין היושב בדמשק. ור' יהודה מקורביל ור' יצחק הדיין, ובאישכנזים ראש הישיבה הר"ר ישראל ועמו כמ"ר פרץ שכא מאשכנז בשנת דפ"ב.

אחרי מות הנגיד הר"ר שולל הנזכר היה ראש לרבני ירושלים מהור"ר לוי בן חביב בן הר"ר יעקב בן חביב בעל עין יעקב שיצא ממהפכת שפאניא בעת הגירוש והיה אז נער קטן. והיה חולק הרבה עם הר"ר ברב אב"ד בצפת ובפרט על ענין הסמיכה אם נוהגת בזמן הזה וכתבו מדורות זה לזה כנדפס בסוף תשובת מהר"ל"ח. ובזמנו עלה מצרים הרב הגדול הרדב"א ומרוב חסד המוטל עליו לא יכל לעמד שם והלך לצפת ושם מנוחתו. גם היה אז בירושלים הר"ר יחיאל אשכנזי מחבר ספר היכל הי.

אחרי מות מהר"ל בן חביב היו גדולי הדור שבירושלים הר"ר מנחם די לונזאנו בעל שתי ידות בשנת של"ב (כן כתב בראשית עבודת המקדש) גם הרב מהר"ם אלשקר שעלה בסוף ימיו ממצרים. גם הר"ר אהרן ב"ר חיים הבא מארץ המערב המחבר קרבן אהרן על תורת הכהנים (והרב בעל בינה לעתים הספידו בק"ק וויניציא, עיין דרוש ע"ד).

גם היו בזמן הר"ר די לונזאנו הר"ר שמעון הלוי אונשבורק אישכנזי מעיר פראנקפורט בעל דבק טוב על רש"י. גם הר"ר משה נגארא מדמשק (אבי ר' ישראל נגארא בעל הזמירות) תלמיד האר"י בצפת (ונפטר הרמ"ן שנת שס"א ומנוחתו בעזה) גם בנו ובן בנו מנוחתם שם).

בשנת שפ"ה¹) עלה ירושלימה הר"ר ההסיד ר"י הורוויץ הלוי

¹ל"ל שפ"ב וכן נוסח נהפוכו דף ט"ז בעלם שנת שפ"ב, הנה טלה קודם שציעית ע"ס.

תבואות מעשה הארץ, זמן ד' הארץ תנה

השל"ה ז"ל *.

ואעתיק מה שלקטתי ממכתב חרבות ירושלים הנדפס בויניציא :
 בשנת שלוש למלוך מלך סולטאן מוראד מלך תוגרמה
 (שנת 5385) היה בירושלים הישר הישר מחמד פאישא ונתישבה
 עיר ה' מבני עמינו יותר ממה שהיתה מיום גלות ישראל מעל
 אדמתו ורבים מהם קנו בתים ושדות ובנו חרבות. ויקם הרשע
 אכן פרוך סומא בא' מעיניו ויקן ממשנה המלך (שר דמשק) את
 ממשלת ירושליב, וביום שבת קדש כ"ו טבת שנה הנזכרת בא
 ירושלימה ועמו ג' מאות איש אחוזי חרב ויסר את מחמד הישר
 הישר מגבירה והציק את כל יושבי העיר וכפרט היהודים עד אין
 שיעור וישם עליהם עלילות להוציא מהם ממון רב והניח בכל
 פעם פרנסי ומנהיגי העיר בבית המשמר ויוסיף ליסורם ביסורים
 קשים ומרים והכות עד המות למלאת ולתת את אשר שאל.
 ביזם י"א אלול שנה הנזכרת שלח פתאום אל שני הכנסיות
 ההספרדים ודהאשכנזים ויתפשו ט"ו אנשים גדולי העיר ובראשם היה
 החסיד ר"י הלוי הנ"ל וג' מגדולי האשכנזים כה"ר אל"י רבא, וכה"ר
 משה מלובלין, ור' משה אשכנזי, ור' משה מקורדובא, והר"ר יעקב
 רומאנו וכה"ר שמואל חסיץ ור' ישראל ב"ר יחיאל אשכנזי
 כו' והניחם במשמה, וע"י תחנונים ובקשות פדו את עצמם בסך י"א

* [במע שומד ציון הנאטן שנת תרי"ג נומד קט"א נדפס מכתב שכתב הרב
 הזה מצפת לביב בסראנו ומסנו נראה כי עלה לארתיק דרך הלג, הסתודמשק ובא
 לעיהיק צפת ביום ד' לסי היי שיהו אך לא אבה להשהקע בצפתא למרות דסצרת הזיר
 הקהלה שיהיי להם לרב וראשו מסנו כי עוד בהיותו בחו"ל נמר בלבו לקבוע דירתו
 בירושלם. והו"ד עדת האשכנזים שבירושלם שידעו כבר כי הרב הזה מוכרח לעבור דרך
 צפת זיבינו כי האשכנזים שבצפת יסצירו בו כי ישחקע אצלם להיות להם לדב, שהיו
 לשלוח שליח מיוחד את הר"ד נתן מסראנקפורט לקדם סניו סרם בואו לצפת, והוא
 עשה עמו חונה כי יהיי לרב בירושלם. ובא לירושלם ביום ג' ס' ויצאו ויעלה מיד על
 כסא הרבנות וישתדל הרבה להרחיב ולהגדיל את למוד התורה. אך לדאכוננו רק בארבעה
 שנים נהנו יושבי ירושלם מאור תורתה וכסנת שס"ו נאלץ היא הרבים מגדולי עדת
 האשכנזים לברח מירושלם לרגלי רדיפות איבן סרוך ויאהו בטבריא (כאשר בארנו כל
 זה בארוכה בה"ירושלים" שנה ג' עמוד 80--52) וישם מנחתו כבוד.

תנו תבואות מעשה הארץ, זמן ר' הארץ

אלף גרוש. ורבים בקשו אז לברוח מהעיר, אכן הרשע הניח שומרים בכל שערי העיר עד שאפילו אם הוציאו מת ב"מ היו השומרים האכזרים תוחכים בבישר המת חרבות או רמחים לראות אם איזהו אדם חי הוא סנקש לברוח מירושלים. ואחר הדברים האלה שמו הרר"י הלוי הנ"ל ועמו ראשי ק"ק אשכנזים יע"א את נפשם בכפס ויברחו להם לצפת תו"ב כי כשל כחם וייראו מאוד לנפשם כי כבר אפס הכסף והתכשיטים שהיו תחת יד יושבי העיר כי הרשע גזל ואכל את כספיהם, ועם כל זה אמר מדי יום בזומו הב הב ונגש אותם במכות אכזריות אין שיעור ואין ערך. והוכרחו פקידי בני העיר ללות מעשירי הישמעאלים בנישך ובמרבית עד שעלה הסך שחייב להם יותר מחמישים אלף גרוש והנישך עולה יותר מעשרים אלף 'סך הכל יותר משבעים אלף גרוש, ובעת ההיא היה בערך 4 גרוש דוקאמי א'.

וישלחו היהודים בסתר לעיר קושטא לסנהיני עדת ישורון ללכת לפני שער המלך להתחנן על עם ה' להעביר רעת שתום העין מעליהם אשר חשב על היהודים יושבי עיר הקדושה לאכדם ולקחת את כל אשר 'נשאר' להם. ויצו המלך למשנהו (לישר דמשק) לגרש הרשע מירושלים. אכן השעה שחקה לו וישלח למשנה מתנות ויתן לו שוחר המעור, וגם המשנה ירא ללחום עמו וביותר שכבר לכד הרשע המבצר מנרל דוד בתחבולה כיום כ"ב כסלו שפ"ו ויגרש משם את האגה ואנשיו 'הוא השליש אשר שם המלך בתוך המבצר לעבדו ולשמרו) וישב בו וישם בו מפקידי החיל אשר לו מלוטרי סלחמה. והצר ליהודים עד אין שיעור וערך ותהי עת צרה לבית יעקב עד אשר נבחר מות מחיים. עד בחמלת ה' על עמו ועל עירו ומקדשו כאו כדמשק מלאכים ויגידו לו אישר צוה המלך על כל הישרים אשר סביבותיו לבוא עליו להשמידו אם יקשה עוד ערפו לבלתי צאת מירושלים.

וכפי אשר סופר מבני ביתו ראה בחלומו והנה איש עומד לנגדו זקן ונשוא פנים והוא עיטה מעיל ויבקיש לחנוק אותו בידיו. וירא הרשע אבן פרוך וישאלהו מי אתה ויאמר אני דוד המלך

תבואות מעשה הארץ: זמן די' הארץ תנו

ועתה דע כי מות תמות אם תתן עוד שנה לעיניך בארץ (בעיד) הלזה, ויקץ אבן פרוך והנה הלום. ויהי בבוקר ותפעם רוחו ויטעון כמה וכמה גמלים מגזלות וחמסים אשר גזל וחמס וינצל את ירושלים עד שעשה אותה כמצולה שאין בו דגים. וישלחם ויצא הוא ואנשיו מהעיר ביום ג' י"ב כסלו שפ"ז. וישמח הר ציון ויגלו בני יהודה. והחתומים במכתב זה הם י: שם טוב לווייאו. ישי מוניין. שמואל ק' סיד. הצעיר ישראל בנימין. ישראל בכמה"ר עזרי' זאבי. אהרן בכמה"ר משה ק' מכיר. יעקב רומנו.

יהודה אריה ממודינה. נהמיה סאראואל. שמעי' בכמה"ר משה די מדינה. עזריה בכ"ר אפרים פיגו. שמואל מסעוד. קרוב לזמן הזה (שצ"ה) עלה ירושלים הר"ר שלמה אלגאזי מעיר אומיר בעל מחבר להם סתרים על מסכת ע"ה ויבין שמועה. אהבת עולם ועוד כמה חבורים. והוא היה אב לכל משפחת אלגאזי כנזכר לקמן ישתו חכמים גדולים מחברי ספרים. ובזמנו היה הר"ר משה גלאנטי הנזכר לקמן. והר"ר האגוז בעל עץ החיים על המשניות. והר"ר שמואל גארמיוזאן בעל מחבר כמה שיטות ותשובות וביאורים לדי' טורים.

1) בכתב "חרכזה ירושלים" הדפס בוויניצ'ה ילאו זלזול וערכו צהסמונים, וזאתה זו שמה הראשונים, הם יושבי ע"ה"ק ירושלים ומהמו החת בכתב חרכזה ירושלים, אכן חמשה שמה האחרונים דהיינו יהודה אריה ממודינה והארכזה הצאים אחריו הם יושבי ויניצ'ה וזאו אל החתום שם להקדים להדפיס בכתב הנזכר.

2) לפי מה שזודע לי, הרב הנפורסם הנזכר מגזע אשכנזים הוא, כי אלגאזי הוא שם גלילי צמדינת ווירטעמנצערנ ציונים ההם (עין לונח דוד חלק ז' שנת רפ"ה לחלק הששי בסקורי מלחמת הכפרים), ועד היום נושא צמדינת פרייסען (שלעזיען) שם משפחת "אלגאזי". והבס א' שם צעת הזאת שמו הר"ר שלמה אלגאזי*).

* שנתה כי הרב הזה ואבותיו היו מנדולי דבני הנכמא והשם אלגאזי הוא שם טורקי והוראתו המנעה: ומה שטעא באשכנזי גלילי משפחה בשם זה איננה ראיה בלל במובן.

תנח תבואות מעשה הארץ, זמן ר' הארץ

בזמן הזה (ת"ה) היה בעזה הרב ר' משה נגארא בן הר"ר י"ן. בשנת ת"י היה הראש לרבני ירושלים הרב המקובל ר' יעקב חיים צמח והיה רופא מובהק שבא מפורטונאל ולמד תורה כתחלה בצפת ואח"כ הלך לדמשק ולמד שם חכמת הקבלה ומשם הלך לדור בירושלים. ובזמנו היה שם הר"ר יצחק גאון והר"ר חיים אבואלעפיא בן הר"ר יעקב אבואלעפיא. והר"ר אברהם גידיליא מפרש הילקוט שמעוני. והר"ר ישראל בנימן. והר"ר ישראל בכמה"ר עזריה זאבי. והר"ר אברהם י' הנגיה. והר"ר יצחק נסים. (משמות רבנים אלה נמצאים חתומים תחת המכתב*) אשר בא מעבר לנהר סמכטיון טאחינו י' השבטים ע"י החכם השלם מהור' ברוך גד שלוחה דרחמנא לערי סרס ומדי בשנת ב'הר"ר י' קדש).

גם נמצאים אז מאישכנזים הר"ר נתן ישירא מקראקא בעל מחבר מצה שמורה וטוב הארץ (והוא הראשון מאישכנזים שנשא ב' נשים כמנהג הספרדים, עיין תשוכת נגת וררים בהלק אבן העזר כלל א' סימן ט"ו). גם הר"ר פייביש אישכנזי המכונה אורי שרגא תלמיד מהר"ם לובלין. גם יצחק פייאש אישכנזי. גם היה אז הר"ר מאיר פאפיריש איש ירושלים תלמיד הר"ר ישראל אישכנזי והר"ר יעקב צמח הנ"ל. ונפטר הרמ"ס בשנת תכ"ב. בשנת תכ"ה היה הראש לרבני ירושלים הר"ר משה גלאנטי בן הרב ר' יהונתן בן הרב המוסמך הר"ר משה גלאנטי בעה"ק צפת תלמיד מרן ב"י. ובזמנו היה בירושלים הר"ר דוד הכהן והר"ר אהרן חיון אביו של מהר"ם חיון אב"ד דק"ק צפת. והר"ר אברהם צמח בן הר"ר יח"צ הנ"ל. והר"ר האגוז חתנו. ופרנס הדור היה הגביר ר' אהרן פאדרו (וקראו למופלא הדור כהלום על הרב והפרנס נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן). ונפטר מהרמ"ג לבי"ע שנת תמ"ט (ובזמנו היה שבתאי צבי שר"י בארץ. וכפי מה ששמעתי לא הניחוהו לכנוס בירושלים והיה יושב במצפה (רמה נעבי סמואל) ושם עשה מה שעשה).

ובזמן הזה היה בירושלים הר"ר אפרים כ"ץ אישכנזי מוילנא בעל תשוכת שער אפרים והיה רב בק"ק אישכנזים. ובנו הר"ר

* דיל תחת קיום המכתב שהביא ר' ברוך גד.

תבואות מעשה הארץ, זמן ד' הארץ תנט

החסיד מהור"ר יהודה ליב גפטר בצפת. (ובן בתו הוא הרכ המפורסם חכם צבי).

[בישנת תמ"ד היו משולח משלשה ארצות ירושלים חברון צפת מהור"ר יעקב מתמר הספרדי—ישיבת בכפר תאמרא בגליל— בארץ אישכנו והאלאנד].

אחר מות מוהר"ם גלאנטי (תמ"ט) ישב על כסאו הר"ר מוהר"ם ן' הביב התנו של הר"ר יהונתן גלאנטי הנ"ל. וגם כן היה חתנו של מהר"י חאגיז והוא חבר ספר גט פשוט וכסות תמרים. ובן בתו מהר"י בולי. בזמן הזה היה רב לאשכנזים הרב החסיד מהור"ר משה הכהן 'עיין לקמן בבה"כ של אישכנזים).

בישנת ת"ס היה הרב ר' חזקיה די סילוא בעל פרי הדיש והוא תלמיד של הרב מוהרים גלאנטי.

בישנת תס"ה הראיש לרבני ירושלים הר"ר משה חיון. וכזמנו הר"ר שמואל הכהן המכונה טנוני. והר"ר יהודה הכהן. והר"ר משה חאגיז בעל ספר שפת אמת (והר"ר משה גלאנטי היה זקנו והר"ר חזקיה בעל פרי הדיש היה גיסו).

ובאשכנזים הר"ר נתן נטע כה"ר יהודה ליב מנהיים אב"ד בהגני. והר"ר יעקב ווילנר חתן בעל שער אפרים (אבי בעל תשובת חכם צבי) שהכירו ספר מאורות נתן ויאר נתיב. וחבריהם הר"ר אברהם רוויגו בעל איש אברהם על הזוהר א.

[* ערכוב שני שמות ימים יש במקו ובנו נמשלו עוד רבים מסיפרי הדורות ומהם לא ידעו כלל את השם השני ולכן אמרו לומר את הדבר : שני אנשים השווים בשם ובדעה מילתית היו בירושלים בשעת בזמן אחד : אז ר' יעקב מוילנא חתן הרב בעל שער אפרים ואבי הרב חכם צבי. הוא עלה לעירק אחריו איש מצא את בנו באלכסנדא והוא לא יצק בחכמת הקבלה ולא נודע לנו דבר מסגולותיו בירושלמי ובמראה לא האריך ימים בהיותו ר' יעקב מוילנא שני. הוא המוכר בפנים שחל' חברו של הרבנו מהאנטי והיה אהובי. הוא עלה לעירק לפני שנת תש"ט. יעקב שם הרבה בחכמת הקבלה והספי' מאורות נתן (המוכר בפנים) שהדפיס חברו הרבנו מהאנטי כלבתו מירושלם ביסלחית מצוה לארץ אשכנז (ספרים תש"ט) כולל ספר ימאות אורי של הרב סאפיר עם פרוש י"אר נתיב" ממנו ומחברו הר' יעקב מוילנא (השני) ובאורו של הר"י מוילנא האדמים בראש כל מאמר בשם ימין. הית יעקב מוילנא ירושלמי נתיב (אולי חכם את עצמו

חס תבואות מעשה הארץ זמן די הארץ

בשנת תע"ה הראש לרבני ירושלים הר"ר אברהם יצחקי תלמיד מהורמ"ג. ובזמנו היה הר"ר שלמה אלגאזי בן בנו של מהרש"א בעל מחבר לחם סתרים וכו' והוא היה תלמיד בעל פרי חדש הנ"ל והוא אחי (מאמו) הרב מה"ר חיים אבואלעפיא בעל עין החיים, והיה מדייני ירושלים ואחר כך יוד מצדימה שם ויהי שם אב"ד מ"ה שנים (וכעת הרב במצרים ר' בנימין אלגאזי ממשפחתו). גם הר"ר אברהם ברודו א' מרבני קושטא (וכדומה שהיה אשכנזי ממשפחת הרב ר' אברהם ברודו אב"ד דק"ק סראג) ונפטר הר"ר שנת תפ"ט.

אחר מות הר"ר היה ראש לרבני ירושלים ר' בנימין הכהן מעלי ויכהן ב' שנים.

בשנת ת"ץ היה הראש הר"ר אליעזר בן יעקב נחום בעל חזון נחום על המשניות. ובזמנו היה הר"ר יצחק זרחי אולאי אבי הרב הי"ד א' (ונפטר הרי"א שנת תקכ"ה). והר"ר ישראל מזרחי בעל מחבר פרי הארץ. והר"ר מנחם חביב. והר"ר דוד יקותיאל הכהן. והר"ר יעקב אישכנזי.

בשנת תצ"ח עלה ירושלימה הרב החסיד מהור עמנואל חי רקי בעל משנת חסידים וחזה ציון ועוד הכורים הרבה ממדינת איטליא. ובשנת תק"ב עלה הרב החסיד ר' חיים ק' עטר בעל אור החיים על התורה ופרי תואר. ונפטר לבית עולמו שנת תק"ג *.

במבין בשם "ירושלמי" להבדילו מהר' יעקב מוילנא (הראשון) אבי הרב חכם צבי). ובשנת ת"ק הדפיס הרב יעקב מוילנא זה בקושטא (אח"כ עיר סעמיה רבות) הערות על תקוני הורו ממנו ומבני הר"ר חיים יהושע מוילנא. והערותיהם התוסות בשם יימין (ד"ר יעקב מוילנא ירושלמי נ"ו) והיוק' (ד"ר חיים יהושע מוילנא נ"ו). והרב חיים יהושע מוילנא חי ראש עדת האשכנזים סעדיק בשנת תקפ"ח (ראה בהירושלמי שנה ב' סאמר י"ד) שפתי ישנים עמוד 157) זמנו של הרב חיים יהושע שנקרא נ"ב ר' יעקב נחישב בחברון ובתפ"ה לעדת הספרדים (כי אשכנזים לא היו לסי הנראה אז בחברון) ושם הוסב שם משפחתו לשם "אלישר" והוא היוקנו של הרב הנאון וכו' ראש"ל כמותדי יעקב שאול אלישר ראש הרבנים (חכם באשי) בעת שליטתו. ואת תולדות הרב הנאון הזה בלוח"א"י שנה ו' תרס"א.

* יום שסירתו הוא יום ט"ו תמוז ומקום קבורתו בצלע הר הזיתים סמוך לקבר הרב בעל פרי חדש, ואת נוסח מצבתו ומצבת יתר הקב"ים שבהר הזה שיכולנו להציל משני הזמן העתקנו במאמרנו קברו ארץ הצבי בהירושלמי שנה א'.

תבואות מעשה הארץ: זמן די הארץ תסא

בשנת תק"ה היה הראש הר"ר נסים חיים משה מזרחי בעל מחבר תשובת אדמת קדש. ובזמנו ה"ר אליהו וולא. והר"ר גדליי חאיון. והר"ר מישה כולה. והר"ר ישראל יעקב אלגאזי בעמ"ה שמע יעקב שארית יעקב, אמת ליעקב ושאר חבורים. ואחר מות הרחמ"ט נעשה הוא אב"ד ור"מ בירושלים והוא בן הר"ש אלגאזי הנ"ל רב במצרים. גם הר"ר דוד פאדרו בעל שושנים לרוד והסדי דוד פירוש על התוספתא כו'. גם הרב החסיד ר' חיים די לא ראזא זצ"ל.

בשנת תקי"ד הראש הר"ר יצחק הכהן תלמיד הרב פרי חדש בעל בתי הבהונה זאכיו היה אישכנזי מלובלין מטישפחת ראפאפארט. ובזמנו היה הרב המפורסם ר' חיים יוסף דוד אזולאי בעל מחבר ספרים הרבה ברכי יוסף על ד' ש"ע, ראש יוסף, שם הגדולים כו'. והר"ר יונה נבון. והר"ר פנחס יוסף מזרחי. והר"ר יוסף בכ"ה אהרן חאסון.

בשנת תקכ"ב היה הראש הר"ר רפאל מיוחס בכר שמואל בעל מחבר תשובת פרי האדמה ועוד חבורים הרבה. ובזמנו היה הר"ר יששכר טוב בכר יעקב גבאי. והר"ר רפאל אברהם ן אשר. והר"ר רפאל יצחק זרחי אזולאי.

[גם הי' אז בירושלים הרב החסיד מוה' אברהם הכהן אישכנזי בעל מחבר יחשב לו הכהן" יושב הכהן", והי' משולח מכולל הספרדים להו"ל בשנת תקמ"ג].

בשנת תקמ"ו הראש הר"ר יוסף טוב אלגאזי בן הר"א הנ"ל בעל מחבר שמחת י"ט ושאר חבורים. ובזמנו הרב החסיד ישלום מזרחי ידיע שרעכי מארץ תימן שחבר קונטרס גדול על כונת האר"י שמו רחובות הנהר. והר"ר צמח בן ישמעון. והר"ר חיים ניסן הכהן. והר"ר ישראל יעקב בורלא. והר"ר אפרים בכה"ר יהודה נבון.

בשנת * תקס"ב הראש הר"ר מרדכי יוסף מיוחס. ובזמנו

* [הכרי ימי אחינו בכל ערו אחיק ושמות הרבנים וכו' בארומה בהמאה האחרונה

תקניט—תרינט) פרסמו בהירושלים סוף די הונדה נ"ו זר"י.

הסב תבואות טעשה הארץ, זמן ד' הארץ

הר"ר יעקב קוראל והר"י בורלה והר"ר יצחק קובני. והר"ר מרדכי הלוי. והר"א נבון.

בישנת תקס"ו הראיש הר"ר יעקב משה עיש ממדינת המערב. ובזמנו הפקיד והפרנס הר"ר זכריה זאמיר. והר"ר יהודה עזיאל. והר"ר שלמה יצחק בכר בנימין מיוחס. והר"ר שמואל הלוי. והר"ר יקיר מרדכי גיחון. והר"ר יוסף יהואל טאראנאן.

בישנת תקע"ז הראיש הר"ר יעקב קוראל.

בישנת תקע"ח הראיש הר"ר יוסף הזן בעל חקרי לב.

בימים ההם היה איש חסיד וגביר מסורסם כמישנה למלך בעיר עכו ושמו מהור"ר חיים פרחי זצ"ל ממשפחת פרחי בעיר דמיסק ושמו הולך בכל הארץ והוא גדול בעיני יושבי ראשונה במלכות בעיר קושטא ובעיני המלך ושימחו כמושל בכל הארץ ועל פיו יעמד הפאישא ועל פיו ירד. ויהי ביתו פתוח לרוחה וגמל הסד ומטיב לכל אהוב למעלה ונחסד למטה ושפעת חסדיו על כל יושבי הארץ אהבי ולא ידעו בזמן ההוא מנוגש ושופט כי הוא עמד בפרץ וכל מה שיצוה וינזור על כל מושלי הארץ הישמעאלים בן יעשו. ותהי להם הנחה מכל טם וכרגא המלך. ויהי אז בעכו אחמאד גיזר פאשא וישם על הגביר הגיל עלילות דברים עד שישלה ידו בו וינקרהו עין אחת וחתך ראש חטמו (ולא יכל לו כי האכזר מרד גם כמלך ויירא המלך ללחוס בו). ואחר כות האכזר נבחר לפאשא ישם בעכו סלימאן פאשא. ויהי שר א' ולו בן קטן ושמו עבדאללא. וימת הישר ההוא ויקח הגביר את בנו הקטן הביתה וילמדו חכמה ודעת ויהי לו לבן. וימת סלימאן פאשא. ויבחר הגביר את עבדאללא לפאשא ויהי לו כאב ואת כל אישר הגביר עושה הוא היה עושה. ויהי אחר שנה א' למלכו ויזכיהו הצדיק כי לא באמונה הוא עושה. ויחר להפאשא ויבן כי הצדיק יהיה לו למכשל כמעשה רשעו ויתנהם להעבירו וישם לו בסתר עלילות דברים לאמור כי הוא מורד במלך ובן מות הוא ע"פ דין ומשפט. ויבאו אהביו מגדולי הישמעאלים

תבואות מעשה הארץ. זמן ה' הארץ תסג

זגלו לו הדבר הזה, ויאמרו לאמר כי יברח וימלט, וימאן הצדיק לעשות כן כי אמר פן ישפך הפאישא חמתו על עם ה' בראותו שנמלט, והערה נפשו למות לשוב ישראל. ויהי ביום ה' פי' וראה שנת תקע"ט זיצם הצדיק בזם ההוא 'ער"ה אלול. ולעת ערב בעונות נתנו לו בברותו ראש ויבוא ישר אי ועמו אנשי חיל ויבא פתאום אל ביתו ויקרא לפניו מאמר המישפט 'משפט הרשע) כי בן פות הוא ויחנקו בביתו וימת. ויהי ביום המחית ויצו הרשע הפאישא זיבאו משרתיו הכיתה ויקחו את כל אשר מצאו וינצלו את הצרו זיוליכו משאות יקירי הערך אין מספר, ואת גוית הצדיק הישליד הרשע בים ולא נתן להקבר. ויכרחו אשתו הצדקת וכל בני ביתו דמשקה, ותמת בדרך ותקבר בצפת. וישמע הדבר ואימה חשכה גדולה נופלת על כל ב"י יושבי הארץ כי שמעו כי מת גבורם עומד בפרץ אין. ויבכו אותו כל בית ישראל. ויצו הרשע לקחת מס וכדגא מכל יושבי הארץ מכל השנים אשר עברו אישר היתה להם הנחה, ובעיר צפת תו"ב הגיח כל היהודים במישמר במבצר אשר בעיר לשלם ערך אין מספר, ויכרחו למכור כל מלבושיהם וחפציהם לתת את אשר שאל הרשע. ויצו ליהודים כל ימי הפאישא הזה עד שבישנת תקצ"ב עלה איבראים פאישא ויצר על עכו ויוליד את הפאישא בשניה מצרימה. (והנהיג את ארצו *) בדרך משפט, וביותר כי כרת ברית עם קאנוולי הפראנקי ויכבדם ויחזקם והם עומדים בפרץ לכל בני מדינתיהם ואין להם לשלם לא מס ולא כרגא כיהם גרים בארץ וכל משפט לפניהם הובא זאין למושלי המדינה לשפוט את הפראנקי ב"א הקאנוול).

וישמעו אחי הצדיק בדמשק מעשה הנורא הזה ויקנאו לאחיהם קנאה גדולה לנקום את דם הצדיק. ואלה שמותם: הגביר המפורסם החסיד מהו"ר שלמה (המכונה סלימן) פרהי, והגביר תם וישר מהו"ר רפאל, והגביר הצעיר ר' מישה פרחי.

* ל' ד"ל איבראים פאשה.

תסד תבואות מעשה הארץ זמן די הארץ

וישכרו את סלימאן פאישא מדמשק ואת מוסטאפא פאישא בחלב (אלעפא) ועוד ב' פאישאם ישהם תחת ממשלת ב' פאישאם גדולים (הנזכרים) ומחנה גדולה מאנשי חיל. ויהי בידם מאמר של שיך אלסלם י. הוא הראש לכל שופטי מלכות הישמעאלים והוא יועץ ודיין המלך, והתיבתו כחתימת המלך) מסטאמבול כי ילחמו עם עבדאללא פאישא.

ויבאו ארצה הקדושה בחדש ניסן שנת תקפ"א. וישלח עבדאללא מעכו חילו להלחם עם מהנה הגבירים ויחנו בגשר הירדן (גיישר אכני יעקוב), ויברח חיל הרישע מפני חיל הצדיק. ויהי כבואם ארצה ויבחרו מושלים חדשים (מוטצעלים) בכל המקומות, וכל מושלי עבדאללא העבירו וימשלו הגבירים בארץ. ויצורו על עכו ויהי רעב גדול בעיר עד שערד ביצה א' 70 גרוש ובזמן ההוא בערך 3 דוקאטין וכביש א' 900 גרוש (בערך 89 דוקאטין) ויצורו עליו 14 חדשים. אכן בעונות הישעה שחקה לרשע. כי שחד מאנשיו וימיתו בסתר את הצדיק מוה"ר סלימן בחדש ניסן תקפ"ב בסם המות. וגם הפאישא מוסטאפא נלחם במרמה. וירא הגביר רי רפאל כי מת אחיו הגדול ויירא ויחזור דמשקה הוא וסלימן פאישא וכל חילו בחדש ניסן הנ"ל, והפאישא מוסטאפא עמד על משמרתו עד חדיש סיון, וילך גם הוא לדרכו עם מהנהו. וישלח הרשע שלוחים למחמד עלי פאישא במצרים להליץ עבורו לפני המלך בקושטא ויעיש בן. ויודע בזה למלך מכל אשר נעשה בארץ כי לא ידע עד היום ההוא ממות הגביר וממלחמת אחיו ומאמר שיך אלסלם גישלח להם עיי גבירי אחינו בני ישראל בקושטא ובפרט ע"י הגביר המפורסם ליסם ולתהלה מהו"ר בכור קארמאנא זצ"ל בלתי ידיעת המלך, ויחר לו ויצו לגרש את שיך הנ"ל מקושטא וישלחו אל ארץ אחרת ארצה הקדם (כי לא יוכל להמיתו), וגם זה סיבת הדבר כי צוה להרוג את הגביר הנ"ל בעו"ה בחדש תמוז שנת תקפ"ב. *

(* סוף הספור הזה איננו ידאי והפחות שבאו לציר על עכו ולדרתה באו

בסקידת השולמן.)

תבואות מעשה הארץ זמן די הארץ תסה

וירא הרשע עבדאללא כי השעה משחקת לו וישע ג"כ בכבוד מחמד עלי כמצרים מליצו ואשר הצילו. ויחר לו ויבוא אברהם פאשא מצרים בשנת תקצ"ב ויצר על עכו ויכבשהו ויוליכהו שבי וילכד את כל הארץ. (וכל מעשה רשע הרשע הנ"ל אשר עשו לאחינו כ"י (וכן כל מעשה מושלי הארץ) אזכירם אם יגזור ה' בחיים בחלק ד, אשר כל שמעם תצילנה שתי אזניו).

בשנת תקפ"ב הראש הר"ר יום טוב דאנון.
בשנת תקפ"ד הראש הר"ר משה סווין. ובזמנו הר"ר שמואל הלוי, והר"ר אשר הלוי, והר"ר יצחק קובו, והר"ר יהודא בכר רפאל נבון, והר"ר בנימין נבון.

בשנת תקצ"ו הראש הר"ר משה יונה נבון.
בשנת תר"א הראש הר"ר יהודה בכר רפאל נבון הג"ל.
בשנת תר"ב הראש הרב החסיד ר' אברהם חיים גאנין ג"י בעמ"ח ספר מנחה טהורה על מסכת מנחות וספר חוקי חיים ה' יאריך ימיו. ובזמנו הר"ר פרחי, הר"ר שאגרי, הר"ר זאמיר, הר"ר ש' הלוי, הר"ר דאנון, והר"ר פינצי.

בית הכנסת של האשכנזים.

בה"כ אשכנזים הנקראת כל"ע (דיר אשכנזי"ג) ר"ל הצר האשכנזים מקום מקודש לתפלה וכו' בתים לדוד (כמו קלאסטר) ובעת נקרא בשם "חרבות ר' יהודא החסיד". גם נקרא "מנחם ציון" ו. חקתי ודרשתי לדעת זמן הוסד בנין מפואר זה. ומצאתי בדברי הרמב"ן במכתבו אשר כתב לכנו (אשר זכרתי לעיל) וז"ל:

(¹) אשכנזי הוא לשון משובשת ור"ל אשכנזי (כדרכם להחליף האותיות) וכן מלחתי בחוב זכחז ממחר המלך שזל מקושטל ממלך המלך בדבר זהב"נ הנז' והעסקתי להם מלשון העמים ללשון הקדש ונקרא בכל פעם בשם "דיר אשכנזי".

(*) לא הוצר נקרא בשם "מנחם ציון" ב"א ביהמ"ד הישן שבצפונה שנתקן

בשנת תקצ"ו כמו שזכר להלן.

תסו תבואות מעשה הארץ זמן די הארץ

ומצאנו בית חרב בנוי בעמודי שישי וכיפה יפה ולקחנו אותי לבית הכנסת עכ"ל. ומורגל הוא עד היום הזה בפי כל יושבי העיר שנהכיג הרמב"ן היא בחומת העיר סמוך לשער האשפות*]. ולפי דעתי שגגה היא, כי ידוע שחומת העיר נבנה זמן הרבה אחר כך (5287), והרמב"ן בא ירושלימה ד"ס שנים קודם, ומאחר שבנין שמראים שהוא בהכ"ג הרמב"ן הוא בחומת העיר ממש וחלונות הבית יוצאות חוצה לעיר (ולא שהם חלונות כ"א נקבים ארוכים להשליך בכלי המשחיתים חוצה כמו בכל החומות ומבצרים), מוכח שהוא בנין חדש הנבנה בעת בנות החומה ולא נמצא שם לא עמוד ולא כיפה, כי הבית הוא בתחתית הקרקע ואין לו תמונת בית וכיש בית הכנסת, (ולפי דעתי הוא מקום להסתיר שם אנשי חיל בעת המלחמה), ולא נזכר ברנדיו שהבית הוא בקצה או בחוץ העיר.

ונראה לי ישנהכ"ג הרמב"ן הנזכרת היה בהכיג שלנו הנ"ל דהיינו הבית הנקרא בל"ע אלמרגאה**] וכעת היא בית המחינה צטוקין לעשות דבש (עיין לקמן), ושם עד היום עמודי שישי וכיפה גדולה יפה כמו שהזכיר הרמב"ן. והנה לפי דעתי בזמן הרמב"ן לא היה להם כ"א בית זה (מרגאה), כי היו אז מתי מספר, והיא ביהכ"ג הגדולה שהזכיר מהר"י קלון שנחדכה בזמנו ויבנו הגהרסות ברשיון מלך מצרים.

ובימים ההם היתה לספרדים ולאשכנזים בהיכ"א כמו שאכתוב. וזה לשון בעל המסנב כ"א"י בשנת רס"ב: ביהכ"ג א' כלבד יש בירושלים, ויפה היא עם ד' עמודי התוך, ארכה ס"ג פידי וד"ל פיעדי, רגל בלשון איטאליאניו ורחכה כ"ח ולפנים ההיכל חדר עם ספרי תורות סביב זהם יותר מששים והם מתפללים

*] סברה ברזיה כזאת שררה בין המון שכירושלם והיא סיבאת נ"ב באיזה מהספרים המספרים משבח הארץ וקרושה(כלי בקרת), אך המסרה הזאת הלכה ונתרלדלה וכמעט שנשכחה כבר.

**] כונתו על הבית המסך בצד הרום לביהכ"ג הגדול יבית יעקב שבחצר ר' יהודה החסיד, והישם אלמרגאה. מקורו והוראתו נבאר להלן.

תבואות מעשה הארץ: זמן ד' הארץ הסז

למזרח והוא נגד בהמ"ק ואין לכה"כ אורה אלא מן הסתח שהיא במערב וחלון קטן עליו ונס ביום משתמשין באור הנרות שמדליקין סביב. הקהל מכל מינים, יש מ"ו כ"ב אשכנזים, וספרדים לרוב, בין כולם ג' מאות ב"ב וכו' עכ"ל. גם כתב לקמן וז"ל: ומנהג התפילות קרובה לסדר ספרדים וכו' אין אומרים יוצרות עד אחר הלל וביום צום אין אומרים סליחות עד אחר י"ח עכ"ל. והנה מאחר שאמר קרובות לסדר ספרדים ולא אמר שהם ע"פ סדר הספרדים מוכח שהיו נוהגים ג"כ על סדר האשכנזים. ודאיה לדבר שאמר שאין אומרים יוצרות עד אחר הלל, וזה ודאי מנהג האשכנזים לומר יוצרות כי לספרדים לא יש יוצרות לא בשבת ולא ב"ט שיש הלל. והנה מוכח שכבהכ"ג הלז שהיו בה מבי קהילות היה מנהג התפלות ע"פ סדר שניהם כ"א קרוב יותר לסדר הספרדים לפי שהיו הרוב כמו שהזכיר לעיל. וכתב עוד 'בענין מכירת המצות): הנה כמ"ר אשר משולם יש לו שבת וארא ושבת במדבר סיני ומדליק בעדו הר"ר ישראל אשכנזי ומחלקים המצות בין האשכנזים ובפרשת וארא נמצאתי שם עכ"ל. מכל זה מוכח שהתנהגו שם בשותפות.

וכל הסימנים שכתב בכה"כ שלהם מורים על קהל שלנו מנחם ציון והכונה על מרגאה הנ"ל^{*)}, שארכה ורחבה, עמודיה ופתחה במערב וכו' הכל נמצא עד היום הזה. והיו מתנהגים כן עד שנת יש"ו (כשאכתוב בסמוך) ואז נסגרה בה"כ הנזכרת (המרגאה) מאילי הארץ. ואשכנזים לקחו

^{*)} דבריו הראשונים נכונים ואמתיים, כי ביה"כ של הרמב"ן היו בהבית שבצד דרום ביה"כ בית יעקב" (או "חורבת ריה"ח") אשר הוא קורא אותו בשם "מרגאה" (הוא לא הושב לידי היהודים רק נשאר בידי הנזירים), אך מה נכתבך בטעותו כי מקום המרגאה (שהוא היה ביה"כ של הרמב"ן) וביהמ"ד מנחם ציון הם בשני קצות הנגוד של החצר החדש שנקנה בעד האשכנזים מאת ר"י החסיד וסיעתו נגז' להלן. הראשון הוא בדרום החצר כמו שהזכרנו למעלה והאחרון בקצה הצפונית והשניים שכתב המצב משנת רפ"ב סתמיים רק להמרגאה ולא לביהמ"ד מנחם ציון.

תסח תבואות מעשה הארץ זמן ד' הארץ

להם בה"כ מטעל למרגאה * ר"ל בחצר העליון אשר אזכיר לקמן שנחרב סמוך לדור שלפנינו. אכן קהל הספרדים נפרדו מהם זכרו להם מקום אחר והוא בה"כ הגדול הנקרא "קהל ציון". ואחר זמן מה וירב העם הוסיפו בה"כ הנקרא "קהל תלמוד תורה" הסמוכה לקהל ציון. וברוב הימים ברוב העדה ולא יכילו ב' קהלות את כל העם הוסיפו עליהם ויעשו מעזרת הקהלות ג"כ קהל והיא קהל הקטן "קהל אמצעי". ובערך לאחר כ' שנה שנעשה קהל אמצעי, געשה עוד קהל מעזרת קהל הנזכר והוא "קהל איסטאמבוליס". ובישנת תק"ן כבר היו ד' קהלות. כל ד' בה"כ אלה היו ישנים נושנים ונטו לפול, ובישנת תקצ"ה הרשה מלך מצרים לבנותם מחדש ויעשו כן והם כעת בנינים מסוארים).

והנה מעת ההיא והלאה נמצאים ב' קהלות: קהל הספרדים וקהל אשכנזים. וכן מצאנו שבישנת שפ"ו היה ראש לעדת אשכנזים הרב החסיד ר"י הלוי הורוויץ בעל שני לוחות הברית כבה"כ יג"ל האשכנזים.

ונזכר במכתב הרבות ירושלים 'אשר זכרתי לעיל) וזה לשונו: כמו מ' שנים מקודם (לשנת שפ"ו. א"כ הוא שנת ישמ"ו) בא מופת"י א' שונא הדת ויצו על בה"כ אי שתהיה סגורה כי נתקדשה כבר לשם מרגאה ועד הנה לא עלה ביד היהודים להחזיר עטרתו ליושנה ובעו"ה היה מקום מוכן לכל מלאכה נמבזה ומן העזרה התחיל השוסט לבנות כמה חניות להשכיר אל הישמעאלים ויאמר לעשות בית מחינה בבה"כ הסגורה. פשמוע הפרנסים זאת ויקנאו קנאת ה' צבאות וישלחו לדבר אל השוסט לבלתי שלח יד בקדושת בה"כ ההיא אשר קנו לפנים בישראל בכסף מלא זיראו את ספר המקנה") החתום בערכאותיהם, ולא החדיל עד

* (מטה נראה שנים המהבר הישכ את המרגאה לביה"כ של הרמב"ן כמו שהוא באמת. לא ביהמ"ד מנה ציון, רק שלמעלה בא לכלל טעות ויערבב את המרגאה עם ביהמ"ד ימנהם ציון" כאשר העירונו בהערה הקודמת.

** { הספור הזה סיפר לכאורה את ההשערה כי המקום הזה הוא ביה"כ של הרמב"ן יען כי הרמב"ן לא קנה בית לביה"כ שיסדו בכסף מלא, כיא החזיק באחד הבתים החרבים שכלם היו או הסקרו, כמסורש במכתבנו. אך אין ספק שאחרי מותו כאשר נתנדלה עדה היהודים החזיבו את בנין ביה"כ ויהזקוהו ואז הוציאו עליו בהערכאות שטר מקנה.

תבואות מעשה הארץ זמן די הארץ תסמ

שנתנו לו אלף גרוש ויוציאו מידו פסק חתום כערכאותיהם אשר הבית ההוא גבנה מימי קדם ע"י היהודים לשם בה"כ ואין כל איש יוכל למנוע מלהתפלל בתוכו כל זמן שירצו עב"ל. וזה ראיה ברורה לכל דברי כי בעו"ה עד היום בה"כ הסגורה נקרא בל"ע מרגאה*) והיא בית המחנה עד היום הזה וגם החניות הם עד היום בעזרת בה"כ (אכן הם בידנו ביד האשכנזים*) ובעו"ה הכל געשה כאשר יזמו לעשות כמו שנזכר במכתב הנ"ל. ועד היום לא עלה בידנו להוציאה מתחת ידיהם אף שידוע הדבר שהיא בכלל דיר אשכנזי מימי קדם. וכבר כתבתי

*) מקור השם מרגאה: בית מחנה הנלות אליה הוא רק במכתב חרבות ירושלים הנזכר למעלה. והנה כל רישמי קורות ארזיק לא ידעו את מרושו האמתי מהם השבו כי הוא מסורס מהשם "מנארא" בערבית שהוראתו בית אוצר. ומהם חשבו כי הוראתו בית מחנה לצמקיס, אך איזה קדושה שייכת בבית אוצר או בבית מחנה? ובמכתב חרבות ירושלים הנז' כתוב: "שהמופתי (כהן הדת) צוה לסגור את ביהמ"כ מאשר בי נתקדשה כבר לשם מרגאה (כמו שמובא בפנים). אולם באמת במכתב חרבות ירושלים כתוב מרגו שהוראתו: "בית לעבודת ה'" (והשם מרגו או מרגו למקום בית תפלה מושלמית נזכר במכתב בני הישיבה שבירושלים משנת רפ"א הנדפס בהלבנון שנה ה' גליון כ"ו עמוד 406 וביהמ"כ מאמר ה' ובה מובנת טענת המופתי כי הבית נתקדש כבר לשם מרגו ומענתו זאת נמשכת על מה שהבאנו למעלה עמוד תמ"ה בהערה **). כי באמצע המאה שלפניו המיר יהודי אחד את דתו לרנלי נגישת ניכר המסים מהיהודים ואמו בחסדה לנקבו לדעתה את נקמתה מהיהודים הקדישה את ביתה שהי' אצל ביהמ"כ לבית תפלה להמושלימים. ומתברר מכתב חרבות ירושלים בחסרו לבאר להקוראים בחז"ל את הוראת מלת "מרגו" שהוא בית מחנה. כתב בית מחנה ע"ד מוסבות שם: ואהרי מלת מרגו הוסיף "בלע"ז מוסקישא" יהבאים אהריהם שלא הבינו את הדבר הוה הוסיפו מעצמם אהרי מלת "מחנה" של צמקיס לעשות מהם דבש". ומלת מרגו השמישו או נשמט הו' זמקוטו בא א' הו' נעשה מרגאה. אך באמת לא הו' במקום הזה לא בית מחנה לחטים ואף לא של צמקיס לרבש. וכאשר אמרנו המקום הזה הנהו כעת בקצה ההצר הסמיך מצד הרום לדיר האשכנזי או חרבת ריחן והמושלימים בעלי ההצר ישכרוהו לאוצר לפהמים או להכנת קמה וכו' ואים הגנו עד היום את כל הפנים שסטן הרמב"ן בביהמ"כ שיסרו וגם את הפנים שהביא המסכב האלמוני משנת רפ"ב הנו' בפנים. ואת המקום הזה לא עלה בידו ראשי האשכנזים להוציא מידו מהויקו בני' בפנים. ועיין מאמר היהודים בארץ הצב"י במאסנו הספרותי "ירושלים" כרך ג' עמוד 22. (** טעיתו כי החניות שבידי עדת האשכנזים הן מחצר חרבת ריחן. והחניות שעשה המופתי מעזרת ביהמ"כ של הרמב"ן שייכים להנזי בעל המרגאה.

תע תבואות מעשה הארץ, זמן ד' הארץ

גם אני אז לקאנוולי בענעראלי בעיר אלכסנדריא ש"ס על הדבר הזה שישתדלו להוציא מאמר ממלך מצרים עלי פאשא על דבר מרנאה הנזכר להוציא גם אותה מיד הישמעאלים כמו שהוצאנו בעזר האל כל הדיר. אכן לא עלתה בידינו כי הורד ממלך על הארץ הזאת בימים ההם.

בשנת ת"ץ עלה הרב החסיד ר' יהודה זצוק"ל מק"ק שידליץ סמוך לק"ק הוראדנא והלך דרך אשכנז והתעכב זמן מה בק"ק פראנקפורט דמיין והיתה שם עמו חברה קדישא הרב החסיד ר' קלונימוס, והרב ר' נתן נטע אב"ד דק"ק האגני בעל מחבר מאורות נתן. והר"ר יעקב מזוילנא ועוד חסידים וקדושים הרבה שעלו עמו, ויבאו ירושלימה והתישבו בדיר הנזכרת, ועל שמו נקרא כעת חרבות ר' יהודה החסיד, אכן בעו"ה לא הצליחו¹ ויד ה' נגעה בהם, כי לאחר נ' ימים לכיאתם נאסף החסיד הג"ל ויהי מאז פנה הדירה של החברה ובא שברה כי נאסף הצדיק² ודובם אבתריה אנשים חכמים וידועים נסעו מזה לשמי מרומים והנשארים דווים נאנחים ונאנקים לא מצאו מנוח כי הלכה המחיה חסורה מחסרה לאיש ואיש שאין בידו מזון ב' סעודות (כ"ה בקיצור לשון בעל מאורות נתן בהקדמתו ע"ש שהארץ).

וע"י העניות ודחק ולחץ הוכרחו הנשארים ללות מישמעאלים בנשך ובמרבית והשכינו כל בניניהם וקרקע אשר להם סעה"ק, והרב הגדול החסיד שככהונה מהו"ר משה הכהן הוא ראש וקצין מנהיג לבני אשכנזים בעה"ק שם לדרך סעמיו לערי אשכנז ליספוך שיחו לפני אחינו יושבי הגולה ולהגיד להם מצרת אחיהם

(1) וא"י שונעתי צהייתי צח"ל שהרב החסיד מה! שמואל חייס יצעי' זל"ק"ל ח"צ"ד דק"ק פראנקפורט צקש וזהם שיטנו צאשכנו ולא הסכים שיעלו ירושלימה (מטעם הכוונת) ולאור להם והיא לא תלנת, וצבונות כן היה להם.

(*) דעת ההוקרים כי ד"י חסיד וסיעתו הנהדנו בירושלם את אמונת שבתי צבי איננה מוחלטת ואדות פעולת ד"י החסיד וסיעתו בירושלם נדבר באהת מהחבורה הבאות של מאסנו הספרותי ירושלים.

תבואות מעשה הארץ, זמן ד' הארץ תעא

שכירושלים ועשה זהצליח¹. ובכל מרחות שטרה לא עלתה ארוכה ומרפא כהונן לצרות האשכנזים, כי החובות הנושכים התרבו עד מעלה עקרבים וראשון ראשון מסתלק ופי תחום כולעו. (עיינן תשובת נינת ורדים חלק יורה דעה כלל ג' סימן ט' שהארץ). ויהי ביום שבת קדש ס' לך לך ח' לחדש מרחשון שנת תפ"א באו הישמעאלים יושבי העיר פתאום לכה"כ הגדול של האשכנזים ויבעירו אש וישרפו כל הספרים וכל מלאכת עץ אשר בה וארבעים ספרי תורות. ולולי שבנין בה"כ מאבני נזית היה נשרף כל בה"כ, ויתפשו כל גדולי ומנהיגי הקהל ויניחום במשמר ואה"כ החזיקו בכל בתי הדיר ויגרשו האשכנזים משם, ויכרחו מעה"ק, ומהיום הוא והלאה הושבת ישיבת אשכנזים מירושלם. מהם ברחו צפתה ומהם חברונה ומהם הלכו לחו"ל.

ואני שמעתי מפי זקן מופלג (קרוב לבן מאה שנה) שספרה לו אמנתו אשכנזיה כל המאורע והיא גם היא היתה בתוך ההפכה. ומיום ההוא לא יוכל אשכנזי להראות בתוך העיר. וישנו הישמעאלים בכל החצרות וככל הבתים אשר היו לאשכנזים סביב חצר בה"כ. ויכנו י"א חניות מעזרת החצר הגדול אשר בו כה"כ והם עד היום הזה. וחצר בה"כ בעו"ה נעשה להם מקום אשפה וזבל שהשליכו שם הישמעאלים עד שנעשה כהר וכל הבתים התחתונים ממונים באשפה ולא גראים.

בשנת תקע"ב היתה מגפה גדולה רח"ל בגליל העליון והתחתון. ויכרחו גם מהאשכנזים לעה"ק ירושלים וישימו נפשם בכפם להראות בעיר וכבר נשבחה שנאת הישמעאלים והבאים מאשכנזים עניים מרודים. ומעת ההיא והלאה באו אשכנזים לירושלים. מהם לבשו בגדי הספרדים להתנכר והם היו אז מתי מספר (כי אנשים).

¹ והם פדו אחיהם פעמים ושלש על ידי מינוי מעלת הגבאים שמינו צעיר ואם צישראל מראנקפורט דמיין ויטלחו להם 128000 גרוש (שהם צערך 25600 דוקאטי) (עיינן בשפת אמת למוהר"ם סאגיז בשנת תס"ז).

תעב תבואות מעשה הארץ, זמן די הארץ

בשנת תקע"ז השתדלו ע"י גדולי המלכות בעיר קושטא להביא מאמר (פירמין) ממלך כי לא יוכלו הישמעאלים יושבי ירושלים לתבוע חובות האשכנזים. וכינתים וירב העם העולים להר ציון. ויהי להם בהמ"ד הקטן (של הר"ר חיים בן עטר) הנקרא "מדרש אור החיים". עד שבשנת תקצ"ו הסכימו כולם לבקש ממלך מצרים מחמד עלי פאשא לתת להם רשות לבנות חרבות נחלת אבותיהם. וירד הרב ר' אברהם שלמה זלמן הי"ו מצרימה וימצא חן בעיני הקאנוולי גענעראלי של מלכות עסטרייך ורוסיא לדבר על לב מלך ההוא להשיב עם היהודים האשכנזים לתת רשיון לבנות נחלת אבותיהם. גם ידי היתה עמו כיד ה' הטובה עלי לכתוב ולחבר בקשות אלה בטוב מעם ובלשונוצח מצוחצח. וימצא חן גם בעיני המלך ולא אחר לכתוב מאמר מסודש ומכואר שיכנו אשכנזים "דיד אשכנזי" ולא יוכל שום א' לתבוע מהם חובות אבותיהם.

ביום ה' י"ט אלול שנה הנ"ל התחלנו לפנות האשפה והזבל ויחלו לבנות. ועד ר"ח שבט יום ז' ש"ק פרשת וארא תקצ"ז כבר נגמר בית המדרש וכבר יכולנו להתפלל בו ונחנכה ביום ההוא כישמחה גדולה ברוך מציב גבולות אלמנה ויקרא את שמו "מנחם ציון" (*). ויבנו עוד כל הבנינים והכתים הנחרבים והנהרסים אשר בכל החצר הגדול הזה. והרראש"ז הנ"ל טרח עד מאוד בבנינים אלה ולהשגיח על המוצא והמביא ולעמוד בפרץ נגד הנלחמים והמעכבים בבנין זה; ויהי ה' עמו לגמור כל הבנינים. אכן בית הכנסת הגדולה עד היום לא עלתה בידינו לבנותה (**). כי בינתים הורד מלך מצרים. וקושטא קאי (**).

(* הביהמ"ד הזה נקרא בפני ההמון "ביהמ"ד הישן", ראה למעלה עמוד תס"ה.

(**) בשנת תרי"ז השיגה עדת האשכנזים מאמר המלך לבנות את ביהמ"ד הגדול.

ומיד החלו בבנינה, ובשנת תרכ"ד נגמר הבנין ויקרא שמו "בית יעקב".

(***) ר"ל ארצות שלשת וסוריא שבן לממשלת תונרמא שמושב

תבואות מעשה הארץ, זמן ד' הארץ תעג

עה"ק חברון תובב"א.

בל"ע "אלחליל" ר"ל האהוב ע"ש אברהם .
 עיר זאת לא נודעת ולא נזכרת מזמן החרבן (בספר
 ירמיהו) ואילך, ולא מצאתי זכרונה עד זמן הרמב"ן שכתב
 במכתבו לבנו שילך חכרונה לחצוב לו שם קבר עב"ל. ומוכת
 קצת שהיה בזמן ההוא ישוב מבני עמינו. ואזכיר מה שנודע
 לי מזמן ההוא והלאה ואף שמצער הוא .
 בזמן ד' בנימין בעל המסעות (4930) היה חברון חרב (אולי
 ממלחמת מלך מצרים עם הנצרים) וכתב וז"ל : ושם הכמה הגדולה
 שקוראים שנט אברהם והיא היתה כנסת היהודים בימי הישמעאלים
 עב"ל. מוכח שבזמן ממשלת הישמעאלים ישבו יהודים בחברון.
 וכן בזמן ד' שתחיה המסכת מעיר רענגסבורג כסוף אלף הרביעי
 לא נמצא שם מאחב"י. ואולי במשך הזמן בין ד' בנימין ובין
 הרמב"ן (5027) נתישבה קצת. גם בעל כפ"ס (5082) לא הזכיר
 מישוב אב"י בעה"ק חברון. ובמרומה שנחרבה שנית אחר זמן הרמב"ן.
 ובשנת 5282 נמצאים שם י' בעלי בתים ולהם בה"ב .
 בשנת 5300 היה שם הרב ד' מלכיאל אשכנזי והוא היה
 תכם גדול וכתב פסקים הרבה. גם חבר ספר קטן הנקרא על שמו
 "מלכיאל מגן עדן ונהגם". (בתשובת מהו"ד שלמה נרבוני, הובא
 בתשובת מהו"ד קאשטרו כ"י סימן קי"ד, כתוב וז"ל : ידע ליהוי
 שהחכם השלם החסיד והקדוש כמ"ה מלכיאל אשכנזי מצא קונטרס
 חיברו מהו"ד שמשון ברבי אליעזר מכונה ברוך שאמר, שם הגדולים).
 והוא יסד ישוב אב"י בחברון וישבו שם אז קראים הרבה. וכל
 חצר היהודים (כי כמעט כל היהודים יושבי חברון יושבים בחצר
 א' גדול מאוד ולו עליות תחתיים שניים ושלישים והבתים והחדרים
 זה על גבי זה זה לפנים מזה). ובה"ב שעד היום קהל ספרדים,
 היה להם, ובמרומה שחר"ט הנ"ל קנה מהם. זה כחמשה ועשרים
 שנה באו שלוחי קהל קראים מעיר קושטא לדון על בה"ב ועל
 החצר הנזכר לקחתו מיד יושבי העיר באמרם כי להם הוא והם
 בניהו, אכן הלכו כפחי נפש ולא הועילו בעלילותיהם .

תער תבואות מעשה הארץ זמן ר' הארץ

ובזמן ההוא היה שם ג"כ הר"ר מנחם ביה"מ משה הנכלי בעל ספר טעמי המצות (ובי ת"ח אלה הביא הרב של"ה בספרו וכבר עלו השמימה בזמנו).

גם הרב ר' שלמה עדני תלמיד הרב בצלאל אשכנזי (בעל שיטה מקובצת) במצרים והוא היה מערי תימן מעיר אוזל (זינאה, עיין מקומו) וחיבר חיבור גדול על המשניות וקראו מלאכת שלמה (שנת שס"ה).

גם היה בזמן הרב מלכיאל הנ"ל בחברון הר"ר שלמה הנרכוני הוא אבי הר"ר צמח הנרכוני הנפטר בירושלים. גם הרב החסיד אליהו די וידש בעל ראשית חכמה, גם הרב ר' יצחק ארחא תלמיד האר"י. ובזמנו המעשה שאברהם אבינו השלים להם המנין ביה"כ כנמצא בספרי המעשיות*.

אחרי מות קדושים האמורים היה ראש לרכני חברון הר"ר אליעזר ארחא בן הר"י ארחא הנ"ל והוא חיבר פירוש על עין יעקב ועל מדרש רבה. גם עלה כימים ההם (ש"ס) הרב ר' יששכר בער אשכנזי בעל מתנות כהונה** על מדרש רבה. והר"ר שלמה אליאמן אשכנזי שישב מתחילה בצפת. גם היה בזמן הזה בחברון הרב החסיד ר' אברהם אזולאי בעל זהרי חמה וחסד לאברהם ועוד ספרים אחרים, וספר חסד לאברהם חיבר בעיר עזה (שעי"ט) בברחו שמה בעת צרה בחברון וכל סכיבותיה מנסה גדולה רח"ל כמו שהאריך בהקדמה. ונפטר הרב רא"ז ישנת ת"ד.

אחר הדור הזה היה בחברון הר"ר חיים אבואלעפיא הזקן בן הרב המוסמך מהור יעקב אבואלעפיא (עיין ברכני צפת), והרב רח"א הוא זקנו של הרב רח"א בעל מחבר עץ החיים ומקראי

* לפי השערת הסופר שרי מלכיאל קנה את ההצר מעדת הקראים וגם משמות החכמים שהיו בעת ההואי מוכח שה' אז בחברון ישוב של איזה מנינים, ואם כן לא יתכן ליהם את ההנדה הזאת להעת ההוא. ומקור ההנדה הזאת היא בהקדמת ס' עמק המלך.
** מסרה חדשה ילדת המאה הזאת תראה גם את קב"ה הרב הזה בבית הקברות הישן. אולם כבר העיר הרה"ח במנהגיו הישנים ד"ל בהערותיו לספר נטי ישראל בסטריבורג ח"ב: כי הרב הזה נקב"ה בעיר מולדתו שעבר שיקן ולפייו מוכרחים אנו לאמר כי שב אח"כ מארזק לחו"ל.

תבואות מעשה הארץ זמן ד' הארץ תעה

קדש זכו' אבי' דק"ק אומיר ובסוף ימיו עלה לאה"ק ובנה מבריא (תק"ב). גם הר"ר יצחק אזולאי בן הרה"ח רא"א הנ"ל. גם הר"ר יצחק ז' נמיל זקנו (מצד האם) של הר"ר חיים אנואלעפיא בעל עץ חיים וחיבר ספר חיים וחסד דרושים (נדפס בקיצור בסוף ספר ישרש יעקב). גם הר"ר אהרן בן חיים בן בנו של בעל קרבן אהרן והיה אח"כ רב באומיר. גם הר"ר משה הלוי הגזיר. והיה חתנו של הר"ר א' בן חנניה מגדולי רבני ירושלים (כזמן הר"ר יעקב חיים צמח שנת ת"ך) חבר ידי משה על ח"ט ושאר חיבורים. אחר הדור הזה היה הר"ר יוסף הלוי בן הר"ר מ' הנ"ל חבר ספר מטה יוסף ואח"כ נעשה רב במצרים. גם הר"ר ישראל זאבי (בן בתו של בעל חסד לאברהם) והיה אב"ד בחברון כלי שנה (תמ"ה היה בחו"ל בשליחות עה"ק) והיה חתנו של הרב ר' אברהם קונקי שם. והר"ר אברהם יצחקי בירושלים היה חתנו של הר"י זאבי הנ"ל. ותלמידיו חתנו הרב החסיד מהר"ד מלמד והר"ר אברהם קסטיל (ונפטר לב"ע שנת תצ"א). גם היה בזמן ההוא (תס"ה) שם הר"ר נחמיה דנינו. והר"ר יצחק ז' ארחא. והר"ר חיים מרדכי בכ"ה חיים זאבי. והר"ר עזריה אישכנזי. והר"ר נסים רוזיליו. אחר הדור הזה (תצ"א) היו גדולי העיר הר"ר אהרן אלסאנדרי. הר"ר חייא זאבי. הר"ר חיים יהודא גומיץ סאשו. הר"ר אליהו ז' ארחא. הר"ר פנחס מרדכי בגאי. הר"ר יצחק הכהן (בשנת תקל"ג). ר' יצחק זאבי שלוחא דרחמנא באשכנז (באמ"ד) שנת תק"ל. אחר הדור הזה היה הראש הר"ר נחמיה גדליה (תקמ"ב). ואחריו הר"ר מרדכי רובוי בעל ישמן למאור (שנת תקס"ד). ואחריו הר"ר שבתאי הכהן (נפטר תקנ"ט). ואחריו הר"ר אברהם בהר"ם רובוי הנ"ל. שנת תקס"ז הר"ר יהודה בכר שמואל. שנת תק"ף הר"י בן יקר. שנת תקצ"ג הר"ר יו"ט אליקים (והוא היה מתחילה רב וסקיד איזהו שנים בעיר צפת תובכ"א). ה' יאריך ימיו. בשנת תקצ"ד בעת מלחמת הסלחין היו יושביה אחב"י בצרה גדולה. כי הישמעאלים יושבי העיר זסכיכותיה מרדו ונלחמו בפאשא והוא כבש העיר ברעש מלחמה יום כ"ח לח' תמוז ויברחו

תעו תבואות מעשה הארץ זמן די הארץ

הישמעאלים, ואף שצוה הפאשא לחילו שלא ירעו ליהודים, עם כל זה בעו"ה נדרגו מהם חמשה נפשות ושללו כלם כאשר אאריך אי"ה בחלק די ממלחמת הפלחין.

וכעת יושביה בערך נ' ב"ב אשכנזים וכן מספר ספרדיים. וכימים אלה מלחמה בעיר ובסבינותיה, כי השיך עכד ראחמאן מושל חבל הארץ ההיא נלחם עם אחיו אשר מרדו בו ויקנאו בו, לאמר לו המשל תמשל בנו. ובעוה"י בחלק די אאריך בזה. והי' יכרך אותנו בשלום. (כבנין מערת המכפלה אדבר בת"ד אי"ה).

עה"ק צפת תובכ"א (כל"ע "צאפאד").

לא נזכרת במקראי קדש כ"א בספר יוסיפון לרומיים נקראת "מבצר צאף" (או סאב) ועיין מה שכתבתי לעיל בניאור הגליל. וגם נזכרת בירושלמי ר"ה פ"ב ה"ז ר"ז כעא קומי ר"א אילין דחמי צפת מהו דיסכון וכו' ע"ש. וחוק מזה לא מצאתי זכרונה בכל דברי חכז"ל (*). משא"כ בעיר מירון הסמוכה לה שהיא נזכרת פעמים הרבה כמש"כ במקומו. ולא מצאתי זכרון צפת עד זמן מלחמת הנצרים בדבה"י לר"י הכהן כמלחמת צאלאדין מלך מצרים עם גויאדון מלך ירושלים בגליל אצל הר חיטין בשנת 4947 שכתב ויברחו (הנצרים) אל מבצר סאפיר עב"ל. ומבצר זה עד היום בעיר צפת (עין יודפת). בזמן ר' בנימין בה"ט לא הגה ישוב מב"ע שם. ומצאתי שכשנת הי' אלפים מז' לפ"ג היה ישוב כעיה"ק, כי נמצא הסכמת החרם על מוציא דבה על ספרי הרמב"ם של ראש הגולה הנשיא ר' ישי בן חזקיה בן ישי הנשיא בעיר דמשק. ועליו חתומים ג"כ רבני צפת תובכ"א. עיין בכרם חמד חלק ז' דף ק"ע וגו'.

* | בעת נמצאים בהכרזת 690 נפש בעדת הספרדים, 410 בעדת האשכנזים.

** [בקינת יאיכה ישבה חבצלת השרון. וגו' (קינת לת"ב כמנהג אשכנזים)

המחברת מהקליר שבה מונה מהכרה את הערים שבא"י שבהן היו משמרות של כהנים, כתוב יונהרם ונלפת בהן צפת, ומה נראה שהיתה קבלה בידו שכצפת היה משמר של כהנים.

תבואות מעשה הארץ, זמן די הארץ תעז

בשנת ר"ן התחיל הישוב ושם הר"ר יוסף סאראנוסי רבו של הרדב"ז והרר"י אסקנדרני. בשנת ר"פ כבר היו שם בערך ש' ב"ב ולהם ג' בה"כ וגדול הדור מהר"י בירב שנפטר ליל שבת ר"ח אייר ש"א. ואחר מותו ישב על כסאו הרב המכ"מ (ר' משה ב"ר יוסף מטראני) וחברו היה מרן ב"י (תלמיד מובהק מהריב"ר) ונפטר המכ"מ שט"ה ומרן ב"י של"ה. והאיש אלקי הרר"י לוריא אשכנזי ותלמידיו הקדושים. ואחרי מות מרן ב"י היה רב מוהר"ם גלאנטי. בזמן הזה כבר נתרבו שם מב"י ומוסיף והולך עד שבשנת שצ"ב היו שם י"ז בה"כ. וגדולי הדור הרד"מ אלשיך. הרר"ש אלקאבץ והרד"מ קורדוירא תלמיד הרר"ש. והרר"ח. ואחיו החסיד הרר"ם ויטאל קלאברי. הר"ר יוסף מטראני בן המכ"מ (נפטר שצ"ט). ורבו היה הרר"ש סאגים. הרר"א די וידש בעל ראשית חכמה, ובסוף ימיו הלך חבונה ושם מנוחתו. הרר"א אזקרי בעל ספר החרדים. הרר"מ מכיר בעל סדר היום (ישב בכפר עין זיתון סמוך לצפת, כעת לא נמצאים שם מב"י אכן נודע שם בית מדרשו). הרר"גן הרר"מ קורדוירא. הרר"ט צהלון בעל תשובת מהריט"ץ. הרר"י ששון. הרר"ר מסעוד אזולאי. הרר"א די בוטון. הר"ר שלום הכהן אב"ד ומו"ץ ניסו של החסיד ר"א די וידש (הוא אבי זקנו של ר"ש הכהן הרופא בעל מעשה טוביה). והר"ר יששכרן' ששון בעל תקון יששכר ישיהו יושב ג"כ בכפר ביריא סמוך לצפת (ושם חיבר מרן ב"י ש"ע שלו). הרר"א גלאנטי תלמיד רמ"ק הנ"ל. והרר"ש גלאנטי תלמיד מרן ב"י.

גם נמצאים אז שם מבני אשכנזים: האר"י הנ"ל הר"ר זכריה זעכשיל (והוא שכתאי המכונה כל"א כן) חמיו של מרן ב"י (עיין תשובת אנקת רובל סי' כ"ט). והר"ר יוסף אשכנזי הנקרא התנא הגדול להיותו שונה תמיד המשניות בניגון. והר"ר נפתלי הלוי אשכנזי שהכיר ספר אמרי שפר. והר"ר אברהם

* רק חלק אחד מכסרו השלים בכפר ביריא. כמו שנרשם בסוף התוצאה

הראשונה של ספרו.

תעח תבואות מעישה הארץ, זמן די הארץ

אשכנזי (המדפים בעיר צפת וביריא ובעין זיתון (ר"ל פעם כאן ופעם כאן, וראיתי ספר מדרש אגור שהדפים הר"מ די לוזאנו שם שנת שפ"ו) והיתה להם בה"כ מיוחדת.

אחר הדור הזה מתמעט הישוב. והראש הר"י בן מהר"ם גלאנטי. והר"ר נכריאל איספיראנסה. הר"א שלום. הר"ד מאיר ואחיו הר"ר ברוך ברזלי. הר"י ואחיו הר"ז די לה ריינא (וקבורת ר"י די לה ריינא סמוך לצפת. ורבים טעו לאמור שהוא רידל"ר הנודע בענין משיה"כ הוא היה זמן הרבה מקודם ולא נקבר כי הושלך בים הגדול). והר"ר מנחם. ואחיו הר"ר שלמה אליאמן אשכנזים. בשנת תכ"ו היה בחו"ל משולח מצפת ושמו מהו"ר ליב החאן מגליל הוראדנא (עיין תשובת נחלת שבעה סי' פ"א). ותמיה מצאתי בתשובת בינת ורדים ח"א כלל ג' סימן ט"ו"ל דאין נמצאים כצפת וחברון אשכנזים עכ"ל והמחבר היה בזמן הזה והלא נמצא משולח אשכנזי (שליח הכולל) כצפת בחו"ל *).

בשנת ת"פ היה הראש הר"ר משה בהר"א חיון חבירו של הר"א יצחקי והיה חתנו של מהר"י חאניו. והר"ח אכואלעפיא. והר"ח י' פורנה. והר"מ ששון. הר"ד קאפוסטא והר"ח נכריאל. והר"מ חאניו בן הר"ח (בר ברתי) של הגאון הר"מ גלאנטי תלמיד של הר"א יצחקי) בעל מחבר לקט הקמח ואלה המצות ותשוכת שתי לחם, והארץ ימים קרוב לצ' שנים. גם קרוב לזמן הזה היה אב"ד ור"מ הר"י י' הר"ר דוד הכהן אשכנזי בעל דעת קדושים ממשפחת ראפאסארט מעיר לובלין (והוא אבי אב"ד הר"י הכהן ר"מ ואב"ד דעה"ק ירושלים). והר"ב קאזי ג"כ אב"ד ור"מ שם (שנת ת"ק).

בשנת תק"א עלה צפתה הרה"ח מהו"ר אליעזר מברודי

* שם המיטסה "אשכנזי" הנ"ל בין הספרדים בארץ הקדש ולכן אין מה ראוי שהחכמים האלה היו אשכנזים.

** אי משום הא לא איראו כי יוכל להיות שר' לייב זה האשכנזי הי' משולה בעד קהלת הספרדים שכצפת, כמו שמצינו שבשנת תקמ"ג הי' שליה אשכנזי מקהלת הספרדים שכירושלים בארץ סולניא הרב ר' אברהם הכהן מלאסק כמו שמביא המחבר למעלה עמוד תשי"א.

תבואות מעשה הארץ זמן ד' הארץ תעט

ד"ט דק"ק אמישטודם ז"ל בע"מ מעשה רוקח. ונפטר לב"ע כחה"מ סוכות תק"ב.

בשנת תקי"ח היה רעש גדול בגליל לא תקפיץ ונפלו ר' חצרות בצפת ונהרנו ק"ט נפישות מאב"י ויתר הפלטה הלכו להם כי לא מצאו בית ולא נשאר בה כ"א בערך ני ב"ב. בשנת תק"ך נמצאים שם הי' בה"כ. בשנת תקכ"ה כבר החלו לעלות צפתה אשכנזים הרבה מהו"ל וכן בשנת תקל"ז ותק"ם (וירב העם. בשנת תקע"ב היתה עת צרה ליעקב לכל יושבי הגליל כי היתה אז מגפה גדולה רח"ל בארץ וכמעט נחרב (מתו כל יושבי צפת והנשארים הרה נסו. ולא נשאר כ"א חלק חמישית יושביה ומהם ברחו עה"ק ירושלים וגם שם היה קצף הי' החל הנגף. ומן הבורחים ירושלימה היה הר"ר מנחם מענדל תלמיד הגאון החסיד מהור"א מווילנא. גם הר"ר ישראל בעל פאת הישלחן (עיין הקדמתו) והר"ר אברהם שלמה זלמן. ואז החל הישוב מבני אשכנזים בירושלים.

וכאשר רחם הי' על הארץ והמגפה נעצרה וישובו העירה וירב העם ויישבו במח תחת ממשלת הגביר הצדיק מהור"ח פרחי בעכו. אכן תחת ממשלת ענדאלא פאשא היה להם גלות גדול כאשר אאריך בעז"ה בחלק ד'. וכשמלך אברהים פאשא החל להתנהג בסדר נכון, אכן בשנת תקצ"ד כשפשו הסלחים בו היתה עת צרה להם עד מאוד כאשר אאריך במגלת איכה בחלק ד'. וכן בשנת תקצ"ז כשרעשה הארץ ביום כ"ד לחדש טבת נהרנו בצפת (וכטבריא) בי אלפים נפשות מבי"ונחרב כל העיר עד היסוד בה (כאשר אאריך שם אי"ה). ואף שאחר זמן מה החלה יתר הפלטה לכנות הנהרסות אכן לא הגיעה העיר למעלתה הראשונה, והרבה מהם הלכו ירושלימה ולשאר מקומות.

שנת תקצ"ח בחדש תמוז בעת שנלחם איברהים פאשא

* ביהוד עלו אז אליה גדולי מלגת החסידים ובראשם הר"ר מנחם מענדל מוויטבסק וחבריה, והמה יסדו את הישוב האחרון של אשכנזים בצפת (וכטבריא) וראה במאמרנו "היהודים בארץ הצבי" בהירושלים" כרך הי' חוברת ג'.

תפ תבואות מעשה הארץ, זמן ד' הארץ

עם הדורסי יושבי הלבנון בא פתאום מחנה גדולה מהדורסי צפתה וישללו את כל העיר ואין מושיע להם וינצלו את צפת וידל ישראל.

וכעת יושביה מעטים בערך קין כ"ב אשכנזים ובערך ק' ספרדים, ומיום שהושבת ממשלת איברהים פאשא בארץ לא ישבו בטח כי שכנים רעים להם יושבי הלבנון והחרמון (דורסי) והם גלחמים תמיד עם הנצרים אשר בגבולם, ובוה לא יאמינו יושבי צפת בחייהם מרוב הדאגה והפחד התמידי אשר להם*. והיו יקיים בנו וחרב לא תעבור בארצכם.

עה"ק טבריא תובב"א (בל"ע טאבאריא).

שם טבריה על שם המלך טיביריאוס (ו) שמלך בערך ק"י שנים קודם החרבן (3718). ובמסכת מגילה דף ו' ע"א נחלקו חז"ל איזהו עיר הנזכרת בערי זבולון (ונפתלי) הכונה על העיר שנקראת אח"כ טבריא חד אמר רקת וח"א חמת וח"א גדר ע"ש. ובזמן רבה"ק היתה עיר גדולה ושם קיבוץ גדול מבני עמינו ומחכמי הדור וכן כל דור הנשיאים עד ר' הילל בן נכד רבס"ק היתה טבריא ישיבת הנשיאים (הסנהדרין).

וסמוך לה היה מבצר א' הנקרא קאסטעלטום (וכן מצאתי בירושלמי ע"ז פ"ג כד דמך רבי יסא נפל קסישולין דטבריא עב"ל). ובזמן מלחמת הנצרים תחת מלכם באלדואין הרביעי עודנו על תלו. ולא נמצא אח"כ שם טבריא כ"א עד שנת 4398, שבשנה ההיא נתגרשו כל היהודים (עם הנצרים) מקאליף עומר בן קטף

* בהסדי הממשלה הרוממה יר"ה הושם קץ להבלבולים האלו ואחינו שבגליל יושבים לבטח ונהנים מזכות הממשלה כותר התושבים. והישוב בצפת נחרב הרבה במשך החמשים שנה האחרונות. ומספר אחינו יושבי צפת כעת הוא 4950 נפש מעדת האשכנזים, 2190 מעדת הספרדים.

1) טבריא על שם טיביריאוס. אלכסנדר' ע"ש אלכסנדר, אנטיוכיא ע"ש אנטיוכיאוס (צראסית רצה פי' ל"א). שם פ' ד' מעשה צאשה ח' משל ציח טבריאוס וכו', לפי דעתי ש"ל שהיתה נעיר טבריא.

תבואות מעשה הארץ, זמן ד' הארץ תפא

שטבריא. ובזמן שכבשו הנצרים א"י כבר ישנו יהודים בטבריא. ובזמן ר' בנימין בעל המסעות (4930) נמצאים שם כחמישים כ"ב. זמן מה קודם שהיה ר' בנימין הנ"ל בארץ היה בטבריא מדרש גדול וחכמים גדולים כמו שהביא אבע"ז בפירושו על התורה פי תרומה ע"ש. ובמלחמת מלכי מצרים (צאלאדין) עם הנצרים נחרבה טבריא. ובשנת 5282 היתה עולנה חרבה ושממה, והוא כפר קטן ולא היו בה כ"א י"ב בתי ישמעאלים. בשנת 5300 בנה המלך סולטאן סלימאן הגדול חומותיה והיה בה ישוב מבני עמינו. גם בזמן האר"י היה בה ישוב מכ"ע (גם הרר"י הלוי בעל של"ה ישב שם בשנת 5390). בשנת 5420 נחרבה שנית ונהרסו חומותיה. בשנת 5502 עלה הר"ר חיים אבואלעפיא מאזמיר ויבן חומותיה ובתיה ונתישבה טבריא עד היום הזה. וכל מעשה תקפו ונפסים שנעשו לו להרח"א הנ"ל בעת ההיא הלא הם כתובים בספר זמרת הארץ. בשנת 5540 עלו להתישב שם גם מבני האשכנזים ממדינת פולין וישבו שם עד היום הזה. בשנת 5594 במלחמת הפלחין לא היה ליושבי טבריא צער כליושבי צפת חברון וירושלים תוביא, כ"א הקושרים והמורדים הישמעאלים בני העיר) סגרו עליהם עיר (רחוב) היהודים ויבקשו מהם סך רב ועצום לפדיון נפשם, והם נתנו להם ככל אשר שאלו כי עת לקבץ ועת לאבד. וכשכבש אנדרהים פאשא את הארץ ויכניע המורדים הוכרחו להחזיר להם את כל אשר לקחו. בשנת 5597 כשרעשה הארץ לתקפ"ע(ע"י צפת) נפלו כל חומותיה ובתיה ונהרגו בה בעונות יותר משש מאות נפשות מכ"י. ואחת אחת החלו לבנות חרבותיה. אכן חומות העיר עד היום מפורצות. בעת מספר יושביה מכ"ע בערך שמונים כ"ב מאשכנזים, ובערך חמישים ב"ב מספרדים**), והפקיד והראש לבני טבריא הוא הרב הזקן שקנה חכמה ר' חיים נסים אבואלעפיא נ"י מבני משפחת

*] את המספר הזה הדפסנו בלוח ארץ ישראל ישנה א' לשנת תרנ"ו בשם

י"ג טבריא.

**] מספר יושביה בהוצ' 1620 נפש בעדה הספרדים, 1580 בעדת האשכנזים.

תפב תבואות מעשה הארץ זמן די הארץ

אבואלעסיא הנזכרים לעיל פעמים הרבה. והם יושבים יותר בטח
 ג'ושבי צפת תובב"א.

בשולי היריעה אזכיר עוד דבר א' ממנהגי הארץ בענין המלבושים
 (אף שמקומו לקמן בחלק די').

מלבושי האנשים הם דומים לבגדי הכהונה הנזכרים בתורה:
 מכנסי בד על בשרם והכתונת ממעל למכנסים. בגד העליון דומה
 למעיל¹ איין טאליארד, על ראשם מנכעות והוא צניף ארוך ומכפלים
 פעמים ושלוש על ראשם (עיין ברמב"ם הלכות כלי המקדש פ"ח
 ונהשגת הראב"ד), וכן מלבוש א' הדומה לאבגם בגד ארוך
 שמכפלים על בטנם פעמים ושלוש.

גם מנהגם לשאת כלי הכתיבה במתניהם (יחזקאל מ' ב'
 וקסת הסופר במתניו). וכל סדר ומנהג הארץ הוא שהיה בימי
 קדם¹ בזמן ההוא.

¹ דיא מ'אדען ענדערן זיך כ"א. דיא ארט דער קליידער איזט
 הייטע וויא זיא פאר טויזענד יאהרען וואר אונד פאר טויזענד
 יאהרען וויא זיא פאר דרייא טויזענד וואר. עס העררשט אלזא
 געגענווערטיג דיא אלטע מ'אדע דיא לור לייט דעס איינטרייטס אים
 לאנדע העררשטע, אויף דעם פלאטעטען לאנדע אונטער דען צעוואיכען
 העררשט זאגאר נאך דיא לור לור אלטע מ'אדע דעס ערשטע
 מענשענפ'אארט אים פ'אראדיעזע פאר דעם זינדענפ'אלל.

בשלם חלק ב' תבואות הארץ.

עלו ורשו את הארץ:

תושלבע